

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Žygimanto Černevičiaus,
V kurso, civilinės ir verslo teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Atsakomybė už žalą padarytą nekokybišku dirbtiniu intelektu
(Direktyvos 85/374 kontekste)**

Vadovas: prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas

Recenzentas: doc. dr. Paulius Miliauskas

Vilnius
2022

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe nagrinėjama, ar griežtosios civilinės atsakomybės režimas už žalą, padarytą nekokybiškais gaminiais, teisingai ir efektyviai paskirsto rizikas tarp vartotojo ir gamintojo, kai gaminys yra susietas su dirbtinio intelekto sistemomis. Naujos technologijos kelia klausimus dėl gaminio, netinkamos kokybės bei žalos sąvokų praplėtimo, įrodinėjimo naštos perskirstymo ir produkto gyvavimo ciklo išplėtimo.

Pagrindiniai žodžiai: dirbtinis intelektas, netinkama kokybė, gaminys, rizika, žala, priežastinis ryšys.

This paper examines whether the strict civil liability regime for damage caused by defective products fairly and effectively distributes the risks between the consumer and the manufacturer when the product is associated with artificial intelligence systems. New technologies raise questions about the extension of the concept of poor quality, harm and product, the redistribution of the burden of proof, and the extension of the product life cycle.

Keywords: artificial intelligence, poor quality, product, risk, harm, causation.

TURINYS

ĮVADAS	2
1. DIREKTYVOS 85/374 ĮGYVENDINIMO PERSPEKTYVOS SKAITMENINIAME AMŽIUJE.....	6
1.1. Direktyvos 85/374 istorinė apžvalga ir tikslų analizė.....	6
1.2. Direktyvos 85/374 įvertinimas pagal Europos Komisijos ataskaitas ir ateities perspektyvos	8
2. CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS UŽ ŽALĄ PADARYTĄ NEKOKYBIŠKU DIRBTINIU INTELEKTU BENDROSIOS NUOSTATOS	11
2.1. Teisiniai santykiai, atsirandantys nekokybiškam gaminiui padarius žalą.....	11
2.2. Dirbtinio intelekto apibrėžimo problematika Direktyvos 85/374 rėmuose.....	14
2.2.1. Dirbtinio intelekto samprata	14
2.2.2. Dirbtinio intelekto sistemų pripažinimas gaminiais ir elektroninė asmenybė ..	20
2.3. Asmenys atsakingi už dirbtinio intelekto žalą	26
3. CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS UŽ ŽALĄ PADARYTĄ NEKOKYBIŠKU DIRBTINIU INTELEKTU SĄLYGOS IR ĮRODINĖJIMO YPATYBĖS	30
3.1. Netinkamos kokybės (defekto) nustatymas ir įrodinėjimo sunkumai.....	30
3.2. Žalos ribotumas	33
3.3. Priežastinis ryšys ir skaidrumo užtikrinimas.....	35
3.4. Kaltė ir jos ypatumai	36
4. GAMINTOJO APSAUGA NUO VYSTYMO RIZIKOS	39
IŠVADOS	41
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	43
SANTRAUKA	50
SUMMARY	51

IVADAS

Temos aktualumas. Naujų technologijų plėtra greitėjančiu tempu skverbiasi per beveik visas gyvenimo sritis. Ekonomikoje plačiai pripažįstama, kad technologijos yra esminė ekonomikos augimo šalyse, regionuose ir miestuose priežastis. Technologijų vystymas suteikia galimybes efektyvesnei gamybai, geresniems produktams ir paslaugoms, kas yra klestėjimo pagrindas (Hausman, Dominguez, 2019). Kompiuteriniu pagrindu vystomos technologijos yra šių procesų ašis. Dėl eksponentiškai didėjančios kompiuterių skaičiavimo galios ir tobulėjančių algoritmų, dirbtinis intelektas tampa viena svarbiausių 21-ojo amžiaus technologijų (Komisijos ataskaita dėl Tarybos..., 2018). Tačiau pasaulis negali likti paveiktas tik technologijų sėkme, privaloma atsižvelgti į susijusias rizikas ir keliamas problemas. Į dirbtinio intelekto keliamus iššūkius atkreipė dėmesį daugelis pasaulio valstybių ir tarptautinių organizacijų. Tai patvirtina 2018 m. balandžio 25 d. Europos Komisijos (toliau – **Komisijos**) komunikatas dėl dirbtinio intelekto Europoje. Vienas iš komunikate numatytų tikslų – taikyti tinkamą etinę ir teisinę sistemą, grindžiamą Europos Sąjungos vertybėmis, ir atitinkančią Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją. Norint tai pasiekti reikės priimti gaires dėl galiojančių gamintojų civilinės atsakomybės taisyklių (Komisijos komunikatas dėl dirbtinio intelekto..., 2018).

Europos Sąjungoje jau daugiau kaip 30 metų galioja gamintojų griežtosios civilinės atsakomybės dėl žalos padarytos asmens turtui ar sveikatai, kurią sukėlė netinkamos kokybės produktas, principas, kuris buvo įtvirtintas Tarybos Direktyvoje dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais, derinimo (85/374/EEB) (toliau – **Direktyva 85/374**). Atsižvelgiant į tai, jog dirbtinio intelekto programinė įranga yra derinama su įvairaus pobūdžio vartotojų naudojamais produktais – nuo dulkių siurblių iki savivaldžių automobilių, gamintojų griežtoji civilinė atsakomybė tampa viena iš kertinių dirbtinio intelekto apraiškų reguliavimo būdų. Todėl 2018 m. gegužės 7 d. Komisijos ataskaita dėl Direktyvos 85/734 taikymo (toliau – **Direktyvos 85/374 ataskaita**), patikslino su kokiais sunkumais skaitmeniniame amžiuje susiduria Direktyvos 85/374 taikymas, kai gaminiai yra susiję su dirbtinio intelekto elementais. Esminiai probleminiai aspektai:

- 1) Ar nematerialūs skaitmeniniai elementai, kaip programinė įranga, gali būti laikomi produktais?
- 2) Kliūtys nukentėjusioms šalims gauti žalos atlyginimą, kai reikia įrodyti priežastinį ryšį tarp produkto defekto ir jo sukeltos žalos, kai dirbtinio intelekto sistemos yra ypatingai sudėtingos.

- 3) Teisinio aiškumo trūkumas, kas lieka atsakingu už netinkamos kokybės produktą, kai jis išleistas į apyvartą (Komisijos ataskaita dėl Tarybos direktyvos..., 2018).

Šie ir daugelis kitų aspektų, be abejo, buvo aptariami nuo 2021 spalio 19 d. iki 2022 m. sausio 10 d. Komisijos inicijuotoje viešoje konsultacijoje. Jos dalyviai – vartotojų asociacijos, gamintojai, draudėjai, akademikai ir kitos grupės. Visos suinteresuotos grupės teikia savo nuomones, kaip Europos Sąjungos teisinė sistema turėtų prisitaikyti prie artėjančių pokyčių.

Lietuva taip pat rengiasi dirbtinio intelekto taikymo keliamiems pokyčiams. Tai rodo 2019 m. Ekonomikos ir inovacijų ministerijos kartu su programa „Kurk Lietuvai“ parengta Lietuvos dirbtinio intelekto strategiją, kuri buvo antra iš visų Europos Sąjungos valstybių. Vienas iš strategijos principų – Lietuvos dirbtinio intelekto technologijų kūrimo ir naudojimo etikos standartai, gairės ir teisės normos turi būti suderintos su Europos Sąjungos atitinkamais teisės aktais ir standartais (Lietuvos dirbtinio intelekto strategija, 2019). Tai reiškia, jog Lietuva sieks toliau harmoningai derinti Europos Sąjungos teisės aktus su nacionaline teisine sistema.

Siekiant visus šiuos pokyčius tinkamai įvertinti, privaloma susipažinti su gamintojų civilinės atsakomybės reguliavimu. Kokios socialinės-ekonominės problemos nulėmė šio teisinio režimo atsiradimą bei kokius iššūkius kelia produktai, susieti su dirbtinio intelekto technologijomis.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas yra nustatyti, ar griežtosios civilinės atsakomybės režimas už žalą, padarytą nekokybiškais gaminiais, teisingai ir efektyviai paskirsto rizikas tarp vartotojo ir gamintojo, kai gaminyje yra susietas su dirbtinio intelekto sistemomis. Pateikti ir įvertinti šio režimo galimų pokyčių iniciatyvas Europos Sąjungoje.

Darbo uždaviniai.

- 1) Išnagrinėti ir apibrėžti dirbtinio intelekto sampratą, atskleisti jo rizikas keliančius pritaikymus.
- 2) Išanalizuoti kokius neigiamus padarinius vartotojų ir gamintojų rizikos paskirstymui daro kartinės Direktyvos 85/374 nuostatos.
- 3) Įvertinti kokios teisinės iniciatyvos Europos Sąjungoje užtikrins tinkamesnę vartotojų ir visų produktų gamintojų interesų pusiausvyrą.

Darbo objektas. Darbe bus tiriama, kaip gamintojo griežtoji civilinė atsakomybė už žalą, padarytą nekokybiškais gaminiais, buvo įtvirtinta Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. Analizuojami Direktyvos 85/374 tikslai ir kaip Europos Sąjungos institucijos bei ekspertų grupės permainingų technologinių pokyčių akivaizdoje vertina egzistuojantį reguliavimą. Siekiant atskleisti teisinių santykių specifiką gamintojų

produktams padarius žala, darbe bus analizuojami Lietuvos Respublikos ir glaustai – užsienio valstybių (Prancūzijos ir Vokietijos) teisės šaltiniai. Dėmesys bus sutelktas į gaminius, kurie yra paremti ar susieti su dirbtinio intelekto sistemomis. Tam tikslui bus pateikiamas dirbtinio intelekto lingvistinis ir techninis suvokimas bei vertinamos esamos teisinio apibrėžimo pastangos. Naujos technologijos kelia klausimus dėl produkto ir netinkamos kokybės sąvokos praplėtimo, įrodinėjimo naštos perskirstymo, produkto gyvavimo ciklo išplėtimo ir kt. Kiti klausimai nebus nagrinėjami.

Tyrimo metodai. Nagrinėjami temai atskleisti naudojami teisės moksle įprasti metodai: istorinis, lingvistinis, lyginamasis, sisteminis. Istoriniu metodu siekiama atskleisti, kokiame istoriniame bei ekonominiame kontekste Europos Sąjungoje vystėsi gamintojų civilinės atsakomybės teisinis reglamentavimas. Tikslas – atskleisti dėl kokių priežasčių susiformavo griežtosios civilinės atsakomybės taikymas gamintojams. Lingvistinis metodas naudojamas aiškinant teisės aktų nuostatas, reglamentuojančias civilinės atsakomybės taikymą, ir apibrėžiant dirbtinio intelekto sąvoką bei kitas aktualias sąvokas. Kadangi Lietuva neturi ilgų gamintojų civilinės atsakomybės reguliavimo tradicijų, reikalinga atlikti Europos sąjungos teisės aktų ir užsienio valstybių įstatymų lyginamąją analizę, siekiant atskleisti reguliavimo ištakas. Tai leis suvokti, kodėl susiklosto tokio pobūdžio teisiniai santykiai. Lyginamoji analizė taip pat bus reikalinga tiriant alternatyvias idėjas, kaip parengti tinkamą reguliavimą ateičiai. Atsižvelgus į tai, jog dirbtinio intelekto sistemos nėra teisės aktų tvarka aptariamoms gamintojų civilinės atsakomybės reguliavime, yra būtina atlikti sisteminę teisės aktų analizę. Sisteminiu metodu yra apžvelgiami visi reikšmingi teisės aktai ir nustatomos taikytinos teisės normos atitinkamiems santykiams.

Darbo originalumas. Per pastaruosius kelis metus autonomiškų technologijų apraiškos patraukė viso pasaulio dėmesį. Tačiau Lietuvoje gamintojų civilinės atsakomybės už nekokybišką dirbtinį intelektą tema yra netirta. Pagrindiniai klausimai yra sutelkti ties bendro gamintojų civilinės atsakomybės arba atskirų gamintojų gaminamų produktų civilinės atsakomybės režimu. Pavyzdžiui: 2015 m. Vytauto Didžiojo universiteto magistro studento Pauliaus Matonio magistro baigiamasis darbas „Ar ES šalių teisinis reguliavimas suteikia galimybę pripažinti tabako gamintojų civilinę atsakomybę už žalą atsiradusią dėl tabako gaminių vartojimo?“ ir 2010 m. Vilniaus universiteto magistro studento Jono Puodžiaus magistro darbas „Gamintojo civilinė atsakomybė už netinkamos kokybės vaisto padarytą žalą“ bei 2010 m. Mykolo Romerio universiteto magistro studento Manto Ulozo magistro baigiamasis darbas „Žalos, padarytos netinkamos kokybės produktu

ar paslauga, atlyginimas“. Nei vienas iš minėtų darbų neaptaria technologinių pokyčių atnešamus iššūkius gamintojų civilinės atsakomybės reguliavimui.

Darbo tema yra nagrinėjama Europos Sąjungos institucijų ir kitų užsienio autorių darbuose. Minėtinas 2020 m. Europos Parlamento teisės reikalų komisijos tyrimas „Artificial Intelligence and Civil Liability“ ir Komisijos Teisingumo ir vartotojų reikalų generalinio direktorato rezoliucija su rekomendacijomis „Liability for artificial intelligence and other emerging digital technologies“. Tačiau šie darbai neaptaria aktualių Lietuvos teisinės sistemos klausimų, naujausių technologinių tendencijų, teisėkūros iniciatyvų ar teismų praktikos.

Svarbiausi šaltiniai. Nagrinėjamai temai atskleisti yra reikalinga Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisės aktų analizė. Svarbiausi iš jų Direktyva 85/374 ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas bei atitinkama teismų praktika. Siekiant suprasti esamo reguliavimo iššūkius, daug dėmesio buvo skiriama Direktyvos 85/374 ataskaitai bei Komisijos ekspertų ataskaitoms. Šių šaltinių kritinę analizę padėjo atlikti Europos parlamento teisės reikalų komiteto tyrimas „Artificial Intelligence and Civil Liability“.

Svarbiausias mokslinis šaltinis, kuris aptarė gamintojų civilinės atsakomybės problematiką iki ir po Direktyvos 85/374 priėmimo, yra V. Mikelėno darbas „Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai“.

Dirbtinio intelekto technines charakteristikas ir sampratą padėjo atskleisti S. J. Russell ir P. Norvig moksliniai darbai. Dirbtinio intelekto mokslo ribotumo bruožus pateikė E. P. Agre.

1. DIREKTYVOS 85/374 ĮGYVENDINIMO PERSPEKTYVOS SKAITMENINIAME AMŽIUJE

1.1. Direktyvos 85/374 istorinė apžvalga ir tikslų analizė.

Nuo praėjusio šimtmečio antrosios pusės Europos ekonominės bendrijos ir likusios Vakarų Europos šalys, suformavusios Europos Sąjungą, džiaugėsi klestinčia ekonomika po didžiausio pasaulinio karo žmonijos istorijoje, kuris nusiaubė visą žemyną. Europos atkūrimo programa¹, atvira ir konkurencinga rinka sukūrė sąlygas vystyti naujų ir įvairių prekių, kurias galėjo įsigyti vartotojai, gamybą. Spartus prekių ir paslaugų įvairovės augimas bei laisvas jų judėjimas kartu su vidaus rinkos integracija suteikia neribotas galimybes rinktis. Nepaisant to, neribota laisvė rinktis suponuoja riziką. Tai kyla iš nekokybiškų produktų keliamos žalos asmenų turtui ar sveikatai. Kur produktų kiekis ir įvairovė yra beveik neribota, sąsaja tarp laisvės ir rizikos yra neišvengiama realybė. Tačiau ekonomiškai sėkmingiausios valstybės, jau nuo industrializacijos laikų įžvelgdamos šias kylančias rizikas, nusprendė neuždrausti šių veiklų, o jas leisti dėl bendrai teikiamos socialinės-ekonominės naudos visuomenei (Artificial Intelligence and Civil Liability, 2020, p. 50). Siekiant to, buvo pasirinkti rizikos paskirstymo mechanizmai tarp asmenų gaminančių produktus ir jų galutinių vartotojų. Pirmiausia, šį rizikos paskirstymą atliko bendrosios civilinės atsakomybės taisyklės, jos reglamentuoja žalos, padarytos dėl veiklos, nepaisant to, ar minėta veikla iš esmės buvo leidžiama ar ne (Tarybos direktyva 85/374/EBB..., 1985). Tuo metu Europos Ekonominės Bendrijos narės taikydavo skirtingas sutartinės ir deliktinės atsakomybės taisykles, reguliuojant nekokybiškus gaminius (Mikelėnas, 1995, p. 338-345). Ilgainiui, šios taisyklės, kurios priklausė nuo kiekvienos valstybės narės teisinės sistemos, nebuvo suderinamos su Europos Sąjungos vidaus rinkos integracijos ir laisvų prekių judėjimo vystymo pastangomis.

Nuo 1970-ųjų m. prasidėjo įvairios vartotojų teisių apsaugos iniciatyvos Europos Ekonominėje Bendrijoje. Pati pirmoji iš jų buvo 1985 m. priimta Direktyva 85/374, kuria užtikrinama, kad gamintojai prisiimtų atsakomybę už gaminius su trūkumais, nepaisant jų kaltės, vartotojų atžvilgiu. Direktyva 85/374 preambulėje numatė dvi funkcijas:

1. Balansuojant poreikį netrukdyti socialiai naudingai ekonominei veiklai ir technologinei pažangai, sąžiningai paskirstant riziką ir su tuo susijusias išlaidas, taikyti taisykles, užtikrinančias saugius gaminius ir tinkamą kompensaciją.

¹ Europos atkūrimo programa, (žinomas kaip Maršalo planas), JAV planas finansiškai remti per Antrąjį pasaulinį karą sugriauto Vakarų Europos šalių ūkio atkūrimą (Zinkevičius, et al., 2003).

2. Suderinti nacionalines taisykles dėl atsakomybės už gaminius, siekiant užtikrinti aukštą vartotojų apsaugos lygį ir sąžiningą konkurenciją tarp įmonių visose valstybėse narėse, taip prisidedant prie vidaus rinkos plėtojimo (Tarybos direktyva 85/374/EBB..., 1985).

Pirmoji Direktyvos 85/374 funkcija siekia užtikrinti deramus vartotojų apsaugos standartus laikotarpyje, kuriame technologiniai pažangumai nulemia vis sudėtingesnių produktų pristatymą rinkoje. Tam yra būtina tinkamai perskirstyti egzistuojančias rizikas ir su jomis susijusias išlaidas tarp produktų gamintojų ir jų galutinių vartotojų. Tai pasiekama nustatant gamintojams griežtąją civilinę atsakomybę, kai jie už savo produktus atsako be kaltės. Šis rizikos paskirstymo metodas, numatant griežtąją civilinę atsakomybę, nėra būdingas tik Direktyvai 85/374. Dauguma Europos Sąjungos narių nuo XIX a. savo civilinius santykius reguliuojančiuose įstatymuose² yra numačiusios tam tikrų veiklų aukštesnę riziką kaip pagrindimą numatyti civilinę atsakomybę be kaltės (Artificial Intelligence and Civil Liability..., 2020, Liability for artificial intelligence..., 2018 p. 26). Pažymėtina, jog civilinės atsakomybės taisyklės turi būti sąžiningos ir gamintojų atžvilgiu. Per griežtos reguliacinės priemonės gali trukdyti plėtoti technologijas ir socialiai naudingas ekonomines veiklas, nes paskatos užsiimti tokia ūkine veikla vis mažės dėl aukštų kaštų arba tie patys kaštai bus perskirstomi atgal vartotojams, remiantis kainodaros principais. Todėl, kai yra kalbama apie tinkamą rizikų paskirstymą tarp gamintojų ir vartotojų, nederėtų suabsoliutinti vartotojo silpnesnės padėties, bet vertinti reguliavimo problematiką plačiame ekonominiame kontekste. Atsakomybės taisyklėmis visuomet turi būti užtikrinama piliečių apsaugos nuo žalos ir galimybių įmonėms diegti inovacijas pusiausvyra (Komisijos ataskaita Europos Parlamentui, Tarybai..., 2020). Vertėtų atkreipti dėmesį, jog gamintojas atsako tik už riziką, kylančią vartotojo sveikatai, gyvybei ir turtui. Produkto kokybė nėra vertinama pagal jo bendras naudojimo galimybes ar efektyvumą, bet per saugumo standartus, kurių pagrįstai gali tikėtis vartotojai.

Direktyva 85/374 taip pat siekia suderinti įstatymus, reguliuojančius gamintojų civilinę atsakomybę už nekokybiškus gaminius, visose valstybėse narėse. Tai yra svarbu norint užtikrinti lygius apsaugos standartus visiems valstybių narių vartotojams. Vienodos taisyklės taip pat suponuoja efektyvesnę ir sąžingesnę konkurenciją tarp skirtingų valstybių narių rinkų. Efektyvi konkurencija leidžia įmonėms konkuruoti vienodomis

² Kroatijos civilinių prievolių įstatymo 1064 straipsnis (pavojingi dalykai ir veikla); Čekijos civilinis kodekso 2925 str. (ypatingai pavojingos operacijos); Estijos prievolių teisės įstatymo 1056 str. (pagrindinis pavojaus šaltinis); Vengrijos civilinis kodekso 6:535 str. (ypatingai pavojingų veiklų) Italijos civilinio kodekso 2050 str.(pavojinga veikla); Latvijos Civilinės teisės 2347 str. (veika, susijusi su padidinta rizika kitiems asmenims); Slovakijos civilinio kodekso 432 str. ypatingai pavojingos operacijos) ir kt.

sąlygomis visose valstybėse narėse ir kartu skatina jas nuolat stengtis pasiūlyti geriausius produktus, geriausiomis įmanomomis kainomis (Competition policy, 2021, p. 1). Galiausiai tai užtikrina laisvą produktų keliavimą Europos Sąjungos vidaus rinkoje, kas yra vienas iš esminių ekonominės gerovės garantų. Tai patvirtina naujausi tyrimai – laisvo prekių ir paslaugų judėjimo principai ir teisės aktai šioje srityje kasmet sukuria 987 mlrd. EUR vertės naudą (Contribution to Growth: Free Movements..., 2019).

1.2. Direktyvos 85/374 įvertinimas pagal Europos Komisijos ataskaitas ir ateities perspektyvos

Per savo galiojimo laikotarpį Direktyva 85/374 buvo periodiškai vertinama Komisijos ataskaitomis. Paskutinioji Direktyvos 85/374 ataskaita buvo išleista 2018 m., kuri kėlė klausimą – ar gamintojo civilinės atsakomybės reguliavimas vis dar tinkamai atlieka funkcijas sparčiai technologiškai besikeičiančioje aplinkoje. Į tai atkreipusi dėmesį Komisija savo ataskaitą pradėjo išreikškus pasitikėjimą, jog Direktyva 85/374 dar yra tinkama priemonė reguliuoti atsakomybę už gaminius (Komisijos ataskaita dėl Tarybos direktyvos..., 2018). Direktyvos 85/374 įvertinimas yra paremtas penkiais kriterijais:

1. Efektyvumu – suinteresuotos šalys gerai supranta, kad gamintojai yra atsakingi už savo gaminių trūkumus, o pramonės atstovai patenkinti Direktyva 85/374 kaip atsakomybės už gaminius su trūkumais užtikrinimo priemone. Abejonės kyla dėl tokių sąvokų kaip: „gaminys“, „gamintojas“, „trūkumas“ „žala“, ir dėl prievolės įrodyti priežastinį ryšį tarp patirtos žalos ir gaminio nekokybiškumo. Pagal 2018 m. Komisijos ataskaitą, 53% ieškinių yra atmetami dėl netinkamos kokybės ir priežastinio ryšio įrodymų nepakankamumo (Commission Staff Working Document..., 2018).
2. Veiksmingumu – pripažįstama, kad Direktyva 85/374 tinkamai paskirsto rizikas tarp gamintojo ir vartotojo. Dėl šios priežasties ji laikoma veiksminga, kiek tai susiję su stabilios vidaus rinkos bei teisinės sistemos užtikrinimu. Tačiau yra išreiškiama kritika, jog Direktyva 85/374 nėra pasiekusi aukšto lygio harmonizacijos tarp visų valstybių narių. Neretai valstybės problemas dėl nekokybiškų produktų sprendžia remiantis sutartinėmis ar kitomis deliktinėmis civilinės atsakomybės normomis, arba dėl tam tikrų produktų kaip, pavyzdžiui, vaistiniai preparatai, taiko specifinius teisės aktus (Artificial Intelligence and Civil Liability..., 2020. p. 11).
3. Nuoseklumu – Direktyva 85/374 atitinka susijusias bendras Europos Sąjungos taisykles, kur ypatingas dėmesys sutelktas į vartotojų apsaugos reglamentavimą ir

Europos Sąjungos gaminių saugos taisyklės. Gamintojai gali pagrįstai tikėtis atleidimo nuo atsakomybės, numatyto Direktyvoje 85/374, jei tinkamai laikysis kitų Europos Sąjungos saugos taisyklių.

4. Aktualumu – šis aspektas buvo vertinamas ypatingai kritiškai. Nors Direktyva 85/374 atlaikė tris techninių naujovių dešimtmečius, minėtos sąvokos ir tam tikrų gaminių apibrėžtumas kelia didžiausias abejones. Komisija išreiškė susirūpinimą dėl Direktyvos 85/374 aktualumo ateities perspektyvoje, dėl skaitmeninių technologijų keliamų permainų.
5. Europos pridėtine verte – Komisija išreiškė ypatingą pasitenkinimą Direktyvos 85/374 garantuojama neginčytina nauda sukuriant Europos Sąjungos lygmeniu vienodas taisyklės, kurios garantuoja vidaus rinkos tęstinumą ir efektyvią konkurenciją, o tai prisideda prie minėtos kasmetinės beveik 1 trilijonų EUR vertės naudos (Komisijos ataskaita dėl Tarybos direktyvos..., 2018).

Visą tai išdėsdčius, Komisija pripažino, jog Direktyva 85/374 nėra tobula ir norint tai ištaisyti reikia išgryninti probleminius aspektus ir parengti jų sprendimus. Komisija pamini, kad tai gali būti pasiekama parengiant naujas Direktyvos 85/374 taikymo gaires (Artificial Intelligence and Civil Liability..., 2020. p. 3). Tam būtinas plataus pobūdžio tyrimų pagrindas, kuris buvo paskelbtas 2018 m. Direktyvos 85/374 ataskaitos pabaigoje. Sukurta ekspertų grupė (toliau – **Ekspertų grupė**), susidedanti iš dviejų dalių ir atliekanti dvi skirtingas funkcijas. Pirmoji – padeda Komisijai aiškinti, taikyti ir galbūt atnaujinti Direktyvą 85/374. Kita – vertina ar bendra atsakomybės tvarka yra tinkama naujų besivystančių technologijų kontekste, o gamintojų civilinė atsakomybė yra vertinama tik kaip dalis didesnės visumos. 2019 m. lapkritį Ekspertų grupė savo išleistoje ataskaitoje išplėtojo Komisijos svarstymus ir pateikė savo pasiūlymus kaip pakoreguoti Direktyvą 85/374, jog ji galėtų geriau reglamentuoti gamintojų civilinę atsakomybę už gaminius, paremtus naujausiomis technologijomis, ypač pabrėžiant dirbtinio intelekto sistemas. Sutelktas dėmesys į: (i) produkto sąvokos praplėtimą, (ii) netinkamos kokybės sąvokos praplėtimą, (iii) žalos sąvokos praplėtimą, (iv) gamintojo sąvokos praplėtimą, (v) produkto gyvavimo ciklo išplėtimą, įtraukiant atnaujinimus, (vi) neįtraukti Direktyvos 85/374 7 straipsnio e) dalies ir (vii) įrodinėjimo naštos vartotojams palengvinimą nacionaliniu lygmeniu (Liability for artificial intelligence..., 2019, p. 43).

Europos Parlamentas 2020 m. spalio 20 d. pateikė Komisijai rezoliuciją su rekomendacijomis dėl dirbtinio intelekto civilinės atsakomybės režimo (toliau – **Rezoliucija 2020**), kurioje sutiko su Komisijos įvertinimu dėl Direktyvos 85/374 kaip veiksmingos priemonės vartotojams gauti kompensaciją už nekokybiškus produktus.

Tačiau dirbtinio intelekto sistemų sukuriama iššūkiu kelia tas pačias teisinio aiškumo abejones dėl Direktyvos 85/374 išvardintų sąvokų bei kitų aspektų (Europos Parlamento rezoliucija su rekomendacijomis..., 2020). Šiam tikslui pasiekti Rezoliucijoje 2020 Komisija yra skatinama Direktyvą 85/374 pertvarkyti į reglamentą, kuris adresuotų problemas iš kitokios perspektyvos.

Dirbtinio intelekto sistemų reguliavimui ypatingai svarbus Komisijos pasiūlymas – Europos Parlamento ir Tarybos Reglamentas, kuriuo nustatomos suderintos dirbtinio intelekto taisyklės (toliau – **Dirbtinio Intelektu Aktas**). Nors šis teisės akto projektas nesiekia tiesiogiai reguliuoti gamintojų griežtosios civilinės atsakomybės, jo tikslas pateikti subalansuotą ir proporcingą požiūrį į dirbtinio intelekto reglamentavimą (Pasiūlymas Europos Parlamento ir Tarybos..., 2021). Suvokiant, jog Europos Sąjungoje prekyba saugiais gaminiais ir paslaugomis yra užtikrinama kartu derinant *ex ante* reguliacines taisykles ir *ex post* civilinės atsakomybės taisykles, nekyla abejonių, jog Dirbtinio Intelektu Aktas turės svarbos gamintojų griežtosios civilinės atsakomybės režimui.

Kiekvienam Direktyvos 85/374 probleminei aspektui ir teisinio reguliavimo iniciatyvai yra reikalinga tolimesnė analizė, kuri bus plėtojama šio darbo kitose dalyse, remiantis plataus pobūdžio šaltiniais.

2. CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS UŽ ŽALĄ PADARYTĄ NEKOKYBIŠKU DIRBTINIU INTELEKTU BENDROSIOS NUOSTATOS

2.1. Teisiniai santykiai, atsirandantys nekokybiškam gaminiui padarius žalą

Glaustai pristačius Direktyvos 85/374 funkcinis bruožus bei problematiką, tampa svarbu pateikti reguliuojamų santykių analizę. Kadangi gamintojo veikimas rinkoje gali sukelti neigiamus padarinius galutiniams gaminių vartotojams, svarbu tiksliai suvokti kokie teisiniai santykiai atsiranda tarp šių dviejų asmenų.

Teisinė atsakomybė – tai vienas iš populiariausių klausimų apie kurį diskutuoja teisininkai. Dėl šios priežasties teisės mokslo literatūroje yra pateikiama gausybė sampratų. Prof. habil. dr. A. Vaišvila teisinę atsakomybę apibūdina kaip: „<...> teisinį įpareigojimą teisės subjektams garantuoti naudojimąsi savo teisėmis atitinkamų pareigų vykdymu nurodant, kad tokių pareigų nevykdymas virs atitinkamų teisių praradimu“ (Vaišvila, 2000, p. 350). Prof. habil. dr. V. Mikelėnas apibūdina tai kaip „<...> prievolę atsirandančią pažeidus teisės saugomą viešąjį ar privatų interesą“ (Mikelėnas, 1995, p. 22). Doc. dr. Dangutė Ambrasienė kartu su Algiu Norkūnu pateikia analogišką apibrėžimą, plėtodami toliau: „Viena tokios prievolės šalis (pažeidėjas) už pažeidimą patiria įstatymuose numatytas sankcijas, o kita šalis (nukentėjęsysis) gali taikyti šias sankcijas arba reikalauti, kad jas taikytų atitinkama valstybinė arba visuomeninė institucija“ (Ambrasienė, et al., 2004, p. 178.). Teisinė atsakomybė turi tris pagrindines rūšis: civilinę, baudžiamoji ir administracinę. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialioji doktrina yra nustačiusi, jog įstatymų leidėjas turi pareigą įstatymais nustatyti teisinę atsakomybę už visas teisei priešingas veikas (Lietuvos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas). Kai šis veikimas yra nukreiptas į asmenų privačius interesus, dėmesys yra sutelkiamas į civilinės atsakomybės teisinius santykius.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau – **LR CK**) civilinę atsakomybę apibrėžia kaip turtinę prievolę, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius). LR CK 6.245 str. reglamentuoja civilinius santykius, atsirandančius pažeidus sutartį ar padarius deliktą, t. y. tiek sutartinę, tiek deliktinę atsakomybę (Mikelėnas, 2003, p. 334). Atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl netinkamos kokybės produktų ar paslaugų, yra reguliuojama LR CK 6 knygos IV skirsnio normomis. Komentuojamo skirsnio normos yra specialiosios ir nustato

deliktinę civilinę atsakomybę už žalą, padaromą esant sutartiniams santykiams (Mikelėnas, 2003, p. 404). Tai yra viena iš LR CK 6.245 str. 4 d. numatytų išimčių.

Lietuva istoriškai neturėjo senų vartotojų apsaugos reglamentavimo tradicijų. Tuometinė Lietuvos teisinė sistema, būdama Sovietų Sąjungos ideologinėje sferoje, buvo mažiau pažengusi ir ne tokia pajėgi susitvarkyti su produktų įvairove, kuri dėl planinės ekonomikos sistemos ir taip buvo ženkliai apribota. Direktyva 85/374 buvo iš esmės įgyvendinta tik 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusiame LR CK, beveik 3 metais anksčiau negu Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą. Todėl reikia pažvelgti kaip atsakomybė už nekokybiškus produktus buvo reguliuojama Vakarų Europos šalyse nuo XX a. pradžios. Tai leis geriau suprasti šio teisinio santykio tarp vartotojo ir gamintojo vystymąsi.

Sparčiai klestinti ekonomika plėtojo sudėtingus gamybos specializacijos procesus. Amerikiečių ekonomistas Milton Friedman per CBS televizijos transliaciją, ištraukęs paprastą pieštuką, tai pademonstravo: „Nėra nei vieno žmogaus pasaulyje, kuris galėtų šį pieštuką pagaminti. <...> medis iš kurio jis pagamintas yra nukirstas Vašingtono valstijoje, <...> pjūklas, kuris jį nupjovė yra pagamintas iš plieno, kuriam reikėjo geležies rūdos. <...> grafitas yra iš Pietų Amerikos kasyklų. <...> Trintukas yra iš Malajos, kur gumos medis nėra net vietinis! Jis buvo atvežtas verslininko iš Pietų Amerikos kartu su Britų vyriausybės pagalba <...>“ (Friedman, 1980). Tai iliustruoja, jog elementariausiems gaminiams reikalingi tūkstančiai asmenų skirtingose pasaulio dalyse.

Sudėtingėjo ne tik gamybos procesai, bet ir prekyba. Gamintojas retai parduodavo tiesiogiai vartotojui, tam jis pasitelkdavo sudėtingą seką tarpininkų, nuo importuotojų, didmenininkų iki mažmenininkų, kurie galiausiai parduodavo produktą vartotojui. Šie plataus masto pokyčiai nebuvo naudingi vartotojams, nes jie sutartiniuose santykiuose išlieka tik su mažmenininkais. Gamintoją ar didmenininką, kurie dažniausiai būdavo kalti dėl gaminio prastos kokybės, teisiniai santykiai su vartotoju nesiejo. Vartotojas, nusipirkęs nekokybišką prekę ir dėl jos vartojimo patyręs žalą, ieškinį dėl nuostolių atlyginimo galėjo pareikšti tik pirkimo-pardavimo sutarties šaliai (Mikelėnas, 1995, p. 337-338). Vartotojas būdavo šalis ilgų bylinėjimosi procesų, kur pardavėjas įrodinėdavo, jog nėra jo kaltės dėl žalos, o kaltas yra gamintojas ar gamintojai, kurių galėjo būti net keliolika. Šis procesinis neefektyvumas reikalavo pokyčių, kurie skirtingose valstybėse buvo sprendžiami unikalčiai, nors buvo pavadinti vienodu civilinės atsakomybės rūšies pavadinimu: *product liability* (anglų kalba) (Merriam Webster, 2022), *responsabilité du fait des produits défectueux* (prancūzų kalba) (Linguee, 2022) ir *Produkthaftung* (vokiečių kalba) (Langenscheidt, 2022).

Vokietijos ir Prancūzijos teismai XX a. pardavėjų ir vartotojų civilinės atsakomybės problemų sprendimus vystė panašia seka – pradėdant nuo sutartinės iki deliktinės civilinės atsakomybės taikymo (Mikelėnas, 1995, p. 338-344). Iš pradžių sutartinės atsakomybės normų taikymas abiejose valstybėse atrodė kaip tinkamas būdas sureguliuoti šias problemas, kadangi egzistavo aiškūs sutartiniai santykiai tarp pardavėjo ir pirkėjo bei neegzistavo normų ar teismų formuojamos doktrinos, kurios susietų gamintoją su galutiniu vartotoju. Tačiau abejoms valstybėms sutartinės civilinės atsakomybės normos kėlė problemas dėl: (i) ieškinio senaties terminų, kurie buvo per trumpi vartotojams, (ii) ieškinio negalėjo pateikti kiti žalą patyrę asmenys, (iii) pardavėjai neigdavo garantijų egzistavimą (Mikelėnas, 1995, p. 341). Dėl to abiejų šalių teismų praktika ir teisės doktrina pradėjo vystyti naujus institutus, kurie geriau apsaugotų vartotojų interesus.

Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas 1954 m. lapkričio 24 d. sprendime sukūrė precedentą – pardavėjai pagal savo profesinės veiklos pobūdį privalo tikrinti parduodamų prekių kokybę prieš parduodami jas pirkėjams, o to nepadarę jie pripažįstami nesąžiningais. (Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo 1954 m. lapkričio 24 d. sprendimas). Netrukus ši pareiga tapo absoliuti, apimanti net paslėptus defektus. 1971 m. balandžio 27 d. sprendimu Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas suteikė vartotojams galimybę pateikti ieškinius tiesiogiai gamintojams, kas neginčytinai prieštaravo pagrindiniam sutarčių teisės principui – sutartys turi teisinę galią tik jos šalims. Tačiau tokia tiesioginė ieškinio idėja buvo palankiai vertinama tuometinių teoretikų (Mikelėnas, 1995, p. 339). Ilgainiui Prancūzijos teismai kartu su sutartine atsakomybe pradėjo taikyti deliktinę atsakomybę už žalą, padarytą nekokybiška produkcija, nors tai prieštaravo (pranc. *non-cumul des responsabilites*) principui, kuris nustato, jog sutartinė atsakomybė taikoma, kai yra pažeidžiama sutartis, o deliktinė, kai žala padaroma nesant sutarties. Tačiau deliktinės atsakomybės taisyklės buvo palankesnės vartotojams. Pagal Prancūzijos civilinio kodekso (toliau – **FR CK**) 2262 str. yra taikomas 30 metų senaties terminas deliktams. Deliktinės atsakomybės atvejams, pagal FR CK 1150 str., yra atlyginama visa patirta žala, kai tuo tarpu sutartinė atsakomybė atlygina tik sutartyje numatytus nuostolius (Mikelėnas, 1995, p. 340).

Tuo metu Vokietijoje vystėsi savarankiškos teorijos, padedančios vartotojams pateikti reikalavimus tiesiogiai gamintojams. Viena iš esminių – socialinio ryšio teorija, kuri nustatė, jog gamintojai, kurie aktyviai reklamuoja savo produktus, garantuoja jų kokybę visiems potencialiems vartotojams. Tokiu būdu buvo suteikiamas pagrindas vartotojams pateikti ieškinius tiesiogiai gamintojams. Tačiau Vokietijos teismai taip pat pradėjo orientuoti teismų praktiką gamintojo deliktinės civilinės atsakomybės naudai

(Mikelėnas, 1995, p. 343). Panašiai kaip Prancūzijoje, deliktinės atsakomybės taisyklės buvo patrauklesnės vartotojui. Svarbu paminėti, jog Vokietijoje gamintojų civilinė atsakomybė vystėsi ir įstatymų leidėjo dėka. 1976 m. buvo priimtas įstatymas dėl medicininių gaminių (vok. *Arzneimittelgesetz*) kaip reakcija į tragiškus vaistinio preparato Talidomido³ padarinius (Evaluation of Council Directive 85/374/EEC..., 2018, p. 3).

Plėtojant civilinės atsakomybės taisyklės už nekokybiškus gaminius vartotojams pageidautina linkme, buvo sukurta skirtingo lygio teisinė apsauga tarp valstybių narių. Tai įvairiais aspektais pradėjo iškreipti Europos Sąjungos integracinius siekius. Dėl šios priežasties buvo priimta Direktyva 85/374. Tai buvo vienas iš pirmųjų Europos Sąjungos teisės aktų, kuris aiškiai siekė apsaugoti vartotojų interesus. Direktyva 85/374 nustatė atsakomybės be kaltės sąvoką, kai gamintojai atsakingi už nekokybišką gaminį, nepaisant to, ar jis atsirado dėl jų kaltės. Tai griežtosios deliktinės atsakomybės forma, kai vartotojas turi įrodyti tik žalą, gaminio trūkumą (neteisėtus veiksmus) ir priežastinį ryšį tarp jų.

Gamintojui savo produktu padarius žalą vartotojo turtiniams ir ar neturtiniams interesams pažeidžiamos jo civilinės teisės. Teisės yra prasmingos tik tada, kai yra užtikrintos jų gynimo galimybės. Todėl kiekvienos subjektinės teisės sudedamoji dalis yra teisė į jos gynybą (lot. *ubi remedium, ibi ius*). Nors teisių gynimo būdai nurodyti tiek LR CK, tiek kituose įstatymuose, tačiau nei teisių gynimo, nei teisių gynimo būdų sampratų įstatymuose nėra. Tai teisės doktrinos dalykas (Mizaras, 2009, p. 544-545). Direktyvos 85/374 preambulėje bei ją įgyvendinančiuose įstatymuose yra numatyta, jog civilinė atsakomybė yra taikoma kaip pažeistų teisių gynimo būdas. Šis gynbos būdas išsiskiria tuo, jog yra išimtinai kompensacinio pobūdžio, tai reiškia, jog vartotojas gali reikalauti tik piniginių kompensacijų.

2.2. Dirbtinio intelekto apibrėžimo problematika Direktyvos 85/374 rėmuose

2.2.1. Dirbtinio intelekto samprata

„Merriam-Webster“ žodynas dirbtinį intelektą nusako dviem apibrėžimais: (i) kompiuterių mokslo sritis, kurioje siekiama suteikti mašinoms galimybę atrodyti, kad jos turi žmogaus intelektą, ir (ii) mašinos galia kopijuoti protingą žmogaus elgesį (Merriam Webster, 2022). Visuotinė Lietuvių Enciklopedija dirbtinį intelektą apibrėžia kaip intelektualizuotas

³ Talidomidas buvo nėščiosioms moterims nuo pykinimo skirtas vaistas. Jis buvo pašalintas iš rinkos 1961 m. pabaigoje (buvo platinamas 50 šalyse iki 40 metų) po to, kai buvo nustatytas teratogeniška medžiaga kaip vienas iš jo komponentų. Talidomidu paveikti kūdikiai turėjo sunkius įgimtus vystymosi sutrikimus. Talidomido nelaimė ypač paveikė Vokietiją, Nyderlandus ir Jungtinę Karalystę.

sistemas, įrenginius ir prietaisus, kurie turi dirbtinį protą (Zinkevičius, et al., 2003). Šie apibrėžimai turi du kvalifikuojančius elementus: dirbtinis ir intelektas. Intelektas – tai žmogaus sugebėjimas mąstyti, kitaip vadinamas protu, ar protingumu (Lietuvių kalbos institutas, 2022). Kitas elementas – dirbtinis, tai, kas yra sukurta žmogaus, ne gamtinis (Lietuvių kalbos institutas, 2022). Reiškia, jog intelektas yra kategoriškai žmogiška savybė, o žmogaus pastangomis sukurtos alternatyvos bus laikomos tik dirbtinėmis. Dirbtinis intelektas siekia tik atkartoti svarbiausią žmonių funkcinių gebėjimą.

Lingvistiškai kitos pasaulio kalbos dirbtinį intelektą pristato tokia pačia struktūra, su panašią reikšmę turinčiais žodžiais: *artificial intelligence* (anglų kalba) (Merriam Webster 2022), *künstliche intelligenz* (vokiečių kalba) (Lackes, 2022), *inteligencia artificial* (ispanų kalba) (Priberam diccionario, 2022). Galima daryti prielaidą, jog lingvistiškai daugelis pasaulio valstybių ir žmonių šį fenomeną supranta vienoda prasme. Tiesa, dirbtinio intelekto terminas jau egzistuoja beveik 70 metų (Smith, 2006, p. 3), o per šį laikotarpį žiniasklaida pristatinėjo tai kaip ketvirtosios industrinės revoliucijos pradžią, bendrovės reklamavo produktus, kurie turi įvairius automatizacijos laipsnius, o Holivudas dėka dirbtinio intelekto, yra sukūręs per keliasdešimt kino filmų, nusakančių distopinį ar utopinį pasaulį. Tai sukuria klaidingą supratimo jausmą, kokius pokyčius žada dirbtinis intelektas – žmonės lieka sužavėti jo žadamu išlaisvinimu, bet kartu nėra linkę atkreipti dėmesį, kokias problemas jis sukels. Deja, žodynuose pateiktų sąvokų lingvistinė analizė bei kultūrinis suvokimas siekiant apibrėžti dirbtinį intelektą yra per daug abstraktus.

Būtų logiška teigti, jog tiksliausią supratimą, kas yra dirbtinis intelektas, rasime mokslininkų, kurie tiria šį fenomeną darbuose. Tačiau techniniai apibrėžimai taip pat susiduria su problemomis. Šios srities specialistai nėra pasiekę bendro sutarimo dėl dirbtinio intelekto apibrėžimo. Tai yra dėl to, kad dirbtinis intelektas gali turėti įvairias formas, kurios yra nulemiamos dvejais faktoriais: (i) aplinka, kurioje dirbtinio intelekto sistemos yra naudojamos, bei (ii) tikslas, kurio jos siekia (Artificial Intelligence and Civil Liability, 2020, p. 20). Todėl dirbtinio intelekto etalonai gali smarkiai skirtis ir nebūtinai siekti žmogiškų sugebėjimų. Tai pademonstravo Stuart Russel ir Peter Norvig, kurie pateikė 8 skirtingus dirbtinio intelekto apibrėžimus, remiantis 60 metų ekspertų vartojamomis sąvokomis. Jas galime išskirti į dviejų tipų rūšis: (i) dirbtinio intelekto sistemos, kurios mąsto ir veikia žmogiškai, ir (ii) dirbtinio intelekto sistemos, kurios mąsto ir veikia racionaliai (Russel, Norvig, 2010, p. 5). Remiantis šiais dvejais apibrėžimais sistema gali būti laikoma dirbtiniu intelektu, kai ji, tam tikroje aplinkoje ir siekiant tam tikrų tikslų, veiks *žmogišku* tikslumu, o kitu atveju, kai ji veiks maksimaliu efektyvumu, laikomu *racionalumu*.

Iš tiesų tik mažas kiekis mokslininkų šiuo metu siekia žmogiškojo dirbtinio intelekto etalono, vadinamu bendruoju dirbtiniu intelektu (angl. *artificial general intelligence*) – tai žymesnio technologinio pažangumo reikalaujantis etapas. Didžioji dalis dėmesio yra sutelkta į antrąją rūšį, kuri turi siaurai apibrėžtą funkciją, ribotą aplinką ir veikia *racionaliai*. Su šia dirbtinio intelekto apraiška dažniausiai susiduriame ir šiandien. Pavyzdys gali būti robotas dulkių siurblys, kuris automatiškai aptinka nešvarius paviršius ir juos išvalo. Tačiau ši rūšis pastato dirbtinio intelekto apibrėžimą į dinamišką padėtį, nes maksimaliai *racionalus* elgesys visada sieks geriausio įmanomo rezultato arba geriausio tikėtino rezultato (Russel, Norvig, 2010, p. 6). Geriausias tikėtinas rezultatas visada priklausys nuo esamos technologijos, prieinamų duomenų, pageidautinų rezultatų ir t.t., todėl to apibrėžti bendromis sąvokomis beveik neįmanoma (*Artificial Intelligence and Civil Liability*, 2020, p. 20). Šis reiškinys pastebimas ir šiandien. Pastovus dirbtinio intelekto reikšmės keitimas sukuria „dirbtinio intelekto efektą“ – tam tikrą paradoksą, kai, žmonės pripranta prie jo plėtojamos technologijos, ji nustoja būti laikoma dirbtiniu intelektu, o taip pat atsiranda naujesnių technologijų, kurios laikomos „tikruoju“ dirbtiniu intelektu (*Artificial Intelligence and Civil Liability*, 2020, p. 20).

Dažnai kartu su dirbtiniu intelektu minima sąvoka – autonomiškumas. Tai pakankamai sena politinė, etinė ir psichologinė sąvoka, bendrai apibrėžianti vieneto galimybę priimti sprendimus ir veikti be išorinės įtakos (Merriam Webster, 2022). Dirbtinio intelekto ir robotikos srityse autonomija reiškia dirbtinio intelekto agento gebėjimą veikti nepriklausomai nuo žmonių gairių (Totschnig, 2020, p 1). Ši sąvoka yra kur kas siauresnė negu kitose srityse, kur žmonių ar organizacijų iškeliami tikslai ar sprendimai, dažnai vertinami etiniame kontekste. Kalbant apie robotus ar panašias technologijas, nėra plačiai pripažįstamos jų galimybės pasirinkti tikslus ar užduotis, nes (i) jie yra apibrėžiami iš anksto ir (ii) šios technologijos dar nėra plačiai išvystytos. Todėl technine prasme autonomiškumas siekia apibrėžti ir atskirti tam tikras dirbtinio intelekto apraiškas, turinčias aukšto ir žemo lygio savarankiškumą. Tai naudojama kaip vienas iš kriterijų apibrėžti rizikos laipsnius, kuriuos gali sukelti šios sistemos.

Kertinis dirbtinio intelekto poaibis, kuris nusako autonomiškumą yra mašininis mokymasis (angl. *machine learning*). Tai mokslo sritis, kuri tiria kaip naudojantis kompiuteriais galima imituoti žmogaus mokymosi veiklą ir savęs tobulinimo metodus, kuriais siekiama gauti naujų žinių, įgūdžių ir nuolat gerinti veiklos rezultatus bei pasiekimus (Wang, Zhou. 2009 p. 1). Mašininis mokymasis yra plačiausia dirbtinio intelekto šaka, kuri jau dabar yra pritaikoma ir vystoma daugelyje veiklos sričių kaip, pavyzdžiui, vaizdų atpažinimas, savivaldžiai automobiliai ir net vertybinių popierių

prekyba. Šios technologijos veikimas yra paremtas sistemų savarankiškumu, t. y. ribotu žmogaus įsikišimu į atliekamas užduotis. Ypatingai sudėtingose sistemose ryšys tarp žmogaus, sukūrusio ar palaikančio technologijas, ir jos gautų rezultatų gali tapti labai tolimas. Algoritmai, pagal kuriuos dirbtinio intelekto sistemos renka duomenis ir mokosi, per tam tikrą laiką gali taip išsivystyti, jog jų veiksmai nebebus numatomi net jų kūrėjų. Šis vystymasis kelia įvairaus pobūdžio klausimus dėl didėjančios rizikos, atsakomybės spragų ir net specifinio teisinio subjektiškumo suteikimo dirbtinio intelekto sistemoms.

Bendro sutarimo trūkumas apibrėžiant dirbtinį intelektą tarp mokslininkų yra plačiai pripažįstamas, bet, priešingai negu kitose srityse, tai nėra laikoma problema. Yra nuomonių, jog siauro apibrėžimo trūkumas yra šio tyrinėjimo objekto sėkmė, kuri skatina naujas idėjas ir plėtrą (Agre, 1997, p. 131). Manytina, kad teisėkūros formuotojai nepalaiko panašios nuomonės, kadangi jie turi pareigą suformuoti teisingą reguliavimą, paremtą aiškiais sąvokomis.

Kadangi dirbtinio intelekto mokslo srities atstovai nėra sukūrę vieningo dirbtinio intelekto apibrėžimo, teisėkūros institucijos atsiduria sudėtingoje pozicijoje. Apibrėždami bet kokį reiškinį teisininkai negali apsiriboti jo sąvoka *stricto sensu*. Apibrėžimai privalo apimti to reiškinio socialinį, ekonominį ir vertybinį poveikį visuomenei. Tačiau, turint tik abstrakčias koncepcines sąvokas, pagrįsti naujo reguliavimo iniciatyvas tampa ypatingai sudėtinga. Tai nereiškia, kad tam tikrų teisinių dirbtinio intelekto apipavidalinimo pastangų nėra. Šioje darbo dalyje galime remtis Europos Parlamento teisės reikalų komisijos (toliau – **Teisės komisija**) dokumento analize dėl 14 valstybinių ir tarptautinių organizacijų dirbtinio intelekto teisinių apibrėžimų iniciatyvų⁴. Analizė buvo atliekama remiantis 7 kriterijais: (i) ar dirbtinis intelektas yra mokslas, sistema ar funkcionalumas, (ii) ar dirbtinis intelektas gali reikšti tiek techninę įrangą (angl. *hardware*), tiek programinę įrangą (angl. *software*), (iii) ar išskiriamos skirtingos dirbtinio intelekto rūšys, (iv) ar tik intelektualios sistemos yra laikomos dirbtiniu intelektu, (v) ar vertinamas ateities pritaikymas, ar tik šiandieninis, (vi) kokias funkcijas sistemos privalo demonstruoti, norint jas laikyti dirbtiniu intelektu, ir paskutinis - (vii) ar apibrėžimai susiję su dirbtinio intelekto polaukais (Artificial Intelligence and Civil Liability, 2020, p. 30).

Kiekviena iš lyginamųjų valstybių ir tarptautinių organizacijų turėjo unikalius dirbtinio intelekto kriterijų junginius. Teigiama nuomonė buvo išreikšta apie apibrėžimus,

⁴ Buvo vertinami: Aukšto lygio dirbtinio intelekto Ekspertų grupės, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos, Tarptautinės standartizacijos organizacijos, Danijos vyriausybės, Ispanijos vyriausybės, Vokietijos vyriausybės, Suomijos vyriausybės, Jungtinės Karalystės vyriausybės, Jungtinių Amerikos Valstijų vyriausybės, Indijos vyriausybės Jungtinių Arabų Emyratų, Singapūro vyriausybės, Japonijos vyriausybės ir Australijos vyriausybės oficialūs dirbtinio intelekto apibrėžimai.

kurie dirbtinį intelektą aiškina per jo funkcionalumą, nes jo suvokimas vien kaip mokslas neturės daug reguliacinės reikšmės. Kitas teigiamas aspektas buvo išvelgtas apie gebėjimą atskirti skirtingas dirbtinio intelekto sistemas (*žmogišką* ir *racionalią*). Jos atsižvelgia į tai, kad bendrinės dirbtinio intelekto sąvokos pasiekti neįmanoma ir, kad reikia parengti tokią reguliavimą, kuris gebės prisitaikyti prie ateities technologijų. Taip pat išreiškiamas poreikis dirbtinį intelektą aiškinti pripažįstant įvairias sistemas, kartu atkreipiant dėmesį ir į konkrečias technologijas, kuriose jis bus taikomas. Tačiau yra išvelgiamos problemos apibrėžiant dirbtinį intelektą kaip *žmogišką* ir *racionalų*. Pirmuoju atveju reguliavimas bus nepakankamai įtraukiantis, nes atsižvelgs tik į tokias sistemas, kurios nėra taip plačiai taikomos kaip *racionalios*. Antruoju atveju sistema bus per daug įtraukianti ir nepakankamai įtraukianti. Per daug įtraukianti, nes ne visas dirbtinio intelekto skaitmenines sistemas privalome sureguliuoti po griežtu reglamentavimu, pavyzdžiui, kortų žaidimų programinę įrangą. Programinė įranga, kuri nebus programuojama elgtis *racionaliai* arba kuriai nepavyks taip elgtis, nebus įtraukiama į reguliavimą. Tai yra ypatingai pavojinga, nes savaime suprantama, jog neracionalios sistemos gali sukelti daugiau žalos negu racionalios (Artificial Intelligence and Civil Liability, 2020, p. 30). Kitas aspektas atkreipia dėmesį į tai, jog ne visi apibrėžimai dirbtinį intelektą išskiria kaip paremtą programine ar technine įranga, o tai gali smarkiai paveikti reguliavimą. Paskutinis dokumente išskirtas aspektas – valstybių narių skirtingai apibrėžtos dirbtinio intelekto funkcijos ir klasifikacijos, siekiančios identiškų technologinių sprendimų. Tokios perskyros gali suskaldyti valstybių narių rinkas ir sukurti skirtingas konkurencijos sąlygas.

Pažymėtina, jog Rezoliucijoje 2020 yra pateikiamas savarankiškas dirbtinio intelekto apibrėžimas, dėmesys yra atkreipiamas į Rezoliucijos 2020 3 str. (c) ir 4 str., kuriuose yra pristatomos „didelės rizikos“ dirbtinio intelekto sistemos (Europos Parlamento rezoliucija su rekomendacijomis..., 2020). Didelė rizika apibrėžiama kaip dirbtinio intelekto aukšto lygio autonomiškumo potencialas sukelti žalą, kurios neįmanoma pagrįstai tikėtis, atsitiktiniu būdu. Potencialas žalai kilti vertinamas pagal kriterijus: (i) žalos ar nuostolių dydį, (ii) autonomiškumo laipsnį, (iii) rizikos materializavimosi tikimybę, (iv) dirbtinio intelekto sistemos naudojimo būdą. Rezoliucija 2020, derinant su Direktyvoje 85/374 egzistuojančiu reguliavimu, siekia nustatyti dirbtinio intelekto sistemų operatorių, t. y. tam tikrą kontrolę turinčių fizinių ar juridinių asmenų atsakomybę be kaltės už padarytą žalą. Šia prasme rizika tampa vienu iš griežtosios civilinės atsakomybės pagrindų. Tai nėra naujovė, kadangi beveik visos Europos Sąjungos narės griežtąją civilinę atsakomybę be kaltės taiko veikoms, kurios yra laikomos pavojingesnėmis, nes sąlygoja didesnę rizikos laipsnį.

Dirbtinio intelekto Aktas reguliuojant dirbtinio intelekto sistemas taip pat pasirenka rizika pagrįstą požiūrį. Dirbtinio intelekto sistemos pagal savo keliamas rizikas skirstomos į keturias rizikos grupes: (i) minimalios, (ii) ribotos, (iii) aukštos, (iv) nepriimtinos (Pasiūlymas Europos Parlamento ir Tarybos..., 2021). Pagrindinis dėmesys yra sutelktas į aukštos rizikos grupę. Tai apima technologijas naudojamas:

1. ypatingos svarbos infrastruktūros (pvz., transporto) objektuose, galinčiuose kelti pavojų piliečių gyvybei ir sveikatai;
2. vykdant švietimo arba profesinio mokymo veiklą (pvz., vertinant egzaminus), kurie gali nulemti asmens galimybes įgyti išsilavinimą ir jo profesinį gyvenimą;
3. produktų saugos komponentuose (pvz., dirbtinio intelekto taikomoji programa, padedanti atlikti robotizuotas operacijas);
4. užimtumo, darbuotojų valdymo ir galimybės dirbti savarankiškai srityse (pvz., gyvenimo aprašymams atrinkti skirta programinė įranga, naudojama per įdarbinimo procedūras);
5. teikiant pagrindines privačiasias ir viešąsias paslaugas (pvz., atliekant kreditingumo vertinimą, dėl kurio piliečiai netenka galimybės gauti paskolą);
6. vykdant teisėsaugos veiklą, kuri gali pažeisti pagrindines žmogaus teises (pvz., vertinant faktinių duomenų patikimumą);
7. migracijos, prieglobsčio ir sienų kontrolės valdymo srityse (pvz., vertinant kelionės dokumentų autentiškumą);
8. vykdant teisingumą ir demokratinius procesus (pvz., taikant įstatymą pagal konkrečias faktines aplinkybes (Europos Komisija, 2021).

Priskyrimas į didelės rizikos grupes priklauso ne nuo pačių įrenginių, o verčiau nuo pritaikymo srities ir tikslo.

Atitinkamoms dirbtinio intelekto rizikos grupių sistemoms reguliavimas svyruos nuo neįpareigojančių savireguliacinių ir neprivalomų teisės poveikio vertinimų (minimaliai ir ribotai rizikos grupėms) iki išoriškai audituojamų atitikties reikalavimų per visą technologijos gyvavimo ciklą (aukštai rizikos grupei) ir galiausiai pačių sistemų uždraudimą Europos Sąjungoje (nepriimtina rizikos grupei). Dirbtinio intelekto Akte nustatomas didelės rizikos sistemų monitoringas, kuris aktyviai stebės, ar saugumo standartai nėra pažeidžiami. Už pažeidimus numatomos baudos ir, tam tikrais atvejais, net sistemos pašalinimas iš rinkos.

Apibendrinus, lingvistiniai, techniniai ir teisiniai apibrėžimai pasižymi trūkumais, siekiant tiksliai apibrėžti šį technologinį fenomeną. Dirbtinis intelektas yra tarpdisciplininė sąvoka, kurios ribos smarkiai priklauso nuo tiriamo klausimo. Kadangi darbo tikslui svarbu

įvertinti šio reiškinių konkretų poveikį visuomenei, tikslinga sutelkti dėmesį į šio mokslo objektą – dirbtinio intelekto sistemas. Bendrasis dirbtinis intelektas yra tolimas reiškinys, todėl šio darbo ribose prasminga kalbėti apie apibrėžtas racionalias dirbtinio intelekto sistemas. Siaurąja prasme, tai programine įranga grindžiama arba į techninę įrangą įrašoma sistema, kuri gebėdama imituoti žmogaus intelekto savybes, tam tikru autonomiškumo laipsniu, renka ir interpretuoja informaciją, siekdama įvykdyti iš anksto apibrėžtus tikslus.

Atsižvelgiant į dirbtinio intelekto sistemų skverbimąsi per beveik visas veiklos sritis, ar tai būtų finansinės, ar sveikatos paslaugos, ar net vartotojams teikiami produktai, jų poveikis varijuos pagal taikomą technologiją ir kuriems tikslams bei aplinkoje jos bus naudojamos. Pavyzdžiui, autopiloto programinė įranga automobilyje kelia didesnę riziką negu panašios technologijos pritaikymas buitiniame dulkių siurblyje. Todėl dėmesys turėtų būti skiriamas ne tik pačiai technologijai, bet ir jos pritaikymui, ir tikimybei, jog sukels tam tikrus nuostolius. Skirtingos rizikų kategorijos ir produktų sudėtingumas gali nulemti, jog tam tikriems produktų gamintojams bus taikomi ne tik skirtingi reguliaciniai reikalavimai, bet ir skirtingos civilinės atsakomybės taisyklės. Tačiau tokia pozicija atmeta vieną iš esminių Direktyvos 85/374 veikimo principų – technologinio neutralumo, t. y., jog Direktyvos 85/374 reguliavimas taikomas vienodai bet kokiai produkto rūšiai. Šio principo atmetimas yra kontraversiškas, nes pati Komisija ir kitos suinteresuotos šalys (Guiding Principles for Updating..., 2021, p. 3) išreiškia jo palaikymą skaitmeninių pokyčių akivaizdoje (Komisijos ataskaita dėl Tarybos direktyvos..., 2018 ir Pasiūlymas Europos Parlamento ir Tarybos..., 2021).

2.2.2. Dirbtinio intelekto sistemų pripažinimas gaminiais ir elektroninė asmenybė

Direktyva 85/374 gaminius (produktus) apibrėžia kaip visus kilnojamuosius daiktus, net jei jie įtraukti į kitą kilnojamąjį ar nekilnojamąjį daiktą. Po 1999 m. gegužės 10 d. Europos Parlamentas ir Taryba direktyva 1999/34/EB (Europos parlamento Tarybos direktyva 1999/34/EB..., 1999) į apibrėžimą įtraukė ir "pirminius žemės ūkio produktus" — augalininkystės, gyvulininkystės ir žuvininkystės produktus, įskaitant ir tuos, kuriems atliktas pirminis perdirbimas. Į gaminio sąvoką įeina elektra. LR CK 6 knygos 6.293 str. 1 d. gaminio sąvoka po minėtų pakeitimų yra analogiška. Vertėtų atkreipti dėmesį į visą LR CK XXII skyriaus 4 skirsnį, kuris perkėlė Direktyvos 85/374 gamintojų griežtosios civilinės atsakomybės režimą ir reguliuoja atsakomybę už žalą, atsiradusią ne tik dėl netinkamos kokybės produktų, bet ir paslaugų. LR CK 6.293 str. 2 d. „paslauga“ reiškia veiklą, kuria tenkinamas konkretus materialus ar nematerialus vartotojo poreikis, išskyrus

sveikatos priežiūros, teisinės, švietimo, šiluminės energijos, dujų, vandens tiekimo, nuotėkų šalinimo ir transporto paslaugas. Šia prasme Lietuva yra unikali, nes ji vienintelė valstybė narė, kuri paslaugas ir jų tiekėjus įtraukė į gamintojų griežtosios civilinės atsakomybės reguliavimą (Evaluation of Council Directive 85/374/EEC..., 2018, p. 15).

Direktyva 85/374 buvo priimta prieš daugiau negu 3 dešimtmečius, ji buvo orientuota į masiškai gaminamus materialius gaminius, kuriuos išleidžia gamintojai, atsisakydami kontrolės į produktą. Todėl nuostabos nekelia tai, jog paslaugos ir į jų sąvoką dažnai patenkanti programinė įranga nebuvo įtrauktos į reguliavimą. Šis ribotumas yra plačiai pripažįstamas kaip problematiškas. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau – **ESTT**) savo praktikoje yra praplėtęs gaminio sąvoką, kai yra įtraukiamos paslaugos, kurios naudojamos kartu su produktais, tačiau aiškiai nurodė, jog paslaugų tiekėjui nėra taikoma atsakomybė pagal Direktyvą 85/374 (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2011 m. gruodžio 11 d. sprendimas). Visgi ši teismo praktika nėra pakankama sureguliuoti esamus ir potencialius ginčus dėl dirbtinio intelekto sukeltos žalos. Kaip žinome, dirbtinis intelektas, veikdamas techninėje įrangoje, turi materialią formą, tad ryšys tarp jo fizinės ir programinės funkcijos tampa sunkiai atskiriamas. Kitais atvejais jis bus aptinkamas be materialios formos, pavyzdžiui, parsisiunčiamas kompiuteryje iš interneto ar kitų skaitmeninių tinklų. Toks dirbtinio intelekto dvilypiškumas nulemia tokias situacijas, kai pagal Direktyvą 85/374, gamintojui bus taikoma atsakomybė už gaminio ir programinės įrangos komplektaciją, kai materialios išraiškos produkto gamintojas gali nesutapti su vėliau įdiegtos programinės įrangos tiekėju.

Kai yra vertinama gamintojo atsakomybė dėl bet kokio nekokybiško gaminio, ar tai būtų automobilis, elektrinis dantų šepetėlis, ar mikrobangų krosnelė, nesurasti asmens, atsakingo už šio gaminio sukūrimą ir išleidimą į rinką, yra beveik neįmanoma. Pagal Direktyvos 85/374 3 str. kiekvienam produkto vertės grandinės⁵ nariui gali būti taikoma atsakomybė. Ta pati logika turėtų galioti ir dirbtinio intelekto programinei įrangai, kurią įsigytų vartotojai. Nesvarbu, ar tai materialus, ar nematerialus kūrinys, jei jis yra tinkamai išleistas į rinką, visada bus įmanoma identifikuoti asmenį, atsakingą už jo sukūrimą ar platinimą. Rezoliucija 2020 pateikia asmenų apibrėžimus, kuriems civilinė atsakomybė galimai bus taikoma būtent todėl, jog galima susieti jų kontrolę su dirbtinio intelekto sistemų veikla. Jie negalės išvengti atsakomybės net tais atvejais, kada žalą padaro visiškai autonomiška dirbtinio intelekto sistema (Europos Parlamento rezoliucija su rekomendacijomis..., 2020). Tokiu būdu reguliavimas, panašiai kaip Direktyvos 85/374

⁵ Vertės grandinė, tai veiklų visuma, kurią konkrečioje pramonės šakoje veikianti įmonė atlieka siekdama galutiniam vartotojui pristatyti vertingą produktą (t. y. prekę ir (arba) paslaugą) (Porter, 1985, p 36).

prasmė, neleidžia susidaryti atsakomybės spragos situacijoms, nepriklausomai nuo dalyko materialumo.

Programinės įrangos įtraukimas į produkto sąvoką gali būti laikomas kaip viena iš tinkamų priemonių padedant užtikrinti vartotojų apsaugą. Estijos Respublikos Prievolių teisės aktas jau yra numatęs, kad produkto sąvoka apima ir kompiuterinę programinę įrangą. Pagal šią logiką, asmuo, kuris pagamino visiškai autonomišką automobilį ar jo dalį – programinę įrangą, bus laikomas gamintoju (Liivak., 2018, p. 63). Europos teisės institutas taip pat išreiškia poreikį praplėsti gaminio sąvoką, jog ji apimtų: (i) prekių derinius su skaitmeniniais elementais, ir (ii) skaitmeninį turinį bei skaitmenines paslaugas, kurios pateikiamos kaip „skaitmeniniai produktai“ (Guiding Principles for Updating..., 2021, p. 5). Tačiau tai savaime nėra pakankama, nes perskyra tarp produkto ir paslaugos nėra vienintelis dirbtinio intelekto kaip gaminio probleminis aspektas.

Kita problema yra susijusi su beveik visų skaitmeninių technologijų ypatybe – tai programinės įrangos atnaujinamumas. Šiuolaikinės technologijos yra kur kas labiau priklausomos nuo gamintojo ar kito aptarnaujančio asmens kontrolės. Ši kontrolė pasireiškia pastoviais atnaujinimais, kurie leidžia suprasti, jog į rinką išleidžiami produktai ar paslaugos dažnai atvejais net nėra pilnai pabaigti. Todėl supratimas išplaukęs iš Direktyvos 85/374, jog gamintojas išleidęs produktą į rinką atsisako kontrolės, yra gerokai pasenęs. Naujausi produktai ir skaitmeniniai kūriniai dažnai yra pagrįsti jų kūrėjų ir kitų asmenų kontrole. Tiesa, išsivysčiusiose pasaulio šalyse išmanieji telefonai tapo kiekvieno žmogaus būtinybe, o nešiojami ar stacionarūs kompiuteriai yra dažniausias darbo rinkoje naudojamas įrankis. Šie įrenginiai susideda iš dviejų dalių – programinės ir techninės įrangos. Kol techninė įranga išlieka tokia pati nuo išleidimo į apyvartą momento, tačiau programinė įranga yra nuolatos atnaujinama. Pati populiariausia kompiuterių operacinė sistema Windows 10 yra atnaujinama du kartus per metus (smulkesni atnaujinimai vykdomi dažniau) (Windows 10 release information, 2022). Atnaujinimų įdiegimas tampa privalomas, jeigu norima toliau naudotis programine įranga, nes senos versijos po tam tikro laiko lieka nebeaptarnaujamos. Technologijos, veikiančios su dirbtiniu intelektu, tikrai nebus išimtis šiai tvarkai. Taip pat asmenys, atsakingi už tinkamą programinės įrangos veikimą, turi užtikrinti efektyvią kibernetinę apsaugą nuo įsilaužėlių. Programinės įrangos sauga laikoma paslauga, bet ne produktu (Liivak., 2018, p. 6). Kaip jau buvo išdėstyta, dirbtinio intelekto sistemos veikia techninės ir programinės įrangos kompleksinio junginio pagrindu. Kadangi šios sistemos kartais bus atskirai įsigyjamoms ir jungiamoms kartu skirtingais laiko momentais, ir pastoviai atnaujinamos bei aptarnaujamos paslaugomis kitų

trečiųjų asmenų, Direktyva 85/374 ir ją taikanti ESTT praktika nebus pajėgi tinkamai apsaugoti vartotojų.

Svarbu paminėti, jog Direktyvos 85/374 gaminio sąvokos praplėtimas susiduria su dirbtinio intelekto apibrėžimo problematika. Kaip buvo išdėstyta anksčiau, nėra tikslinga pateikti viską apimančio dirbtinio intelekto apibrėžimo. Tokios pastangos bus per mažai arba per daug įtraukiančios, nes po griežtuju civilinės atsakomybės režimu apims ir riziką nekeliančias dirbtinio intelekto sistemas, kas stipriai suvaržys inovacijas. Siekis atnaujinti Direktyvą 85/374 vienu metu įtraukiant programinę įrangą į gaminio sąvoka ir apibrėžiant dirbtinį intelektą bus neefektyvus, nes tai neatsižvelgs, jog ta pati dirbtinio intelekto technologija gali sukelti skirtingo pobūdžio riziką, priklausomai nuo to, kur ji naudojama. Šioje vietoje susiduriama su Direktyvos 85/374 atnaujinimo ribotumu. Europos Sąjungoje yra matomos technologijų specifika ir taikymu pagrįstos alternatyvios reguliavimo iniciatyvos.

Dirbtinio Intelektto Aktas su Rezoliucija 2020 pasirenka rizika ir pritaikymu pagrįstą požiūrį, išskeldami specifinį dirbtinio intelekto technologijų pritaikymą konkrečiose srityse. Toks technologiškai specifiškas metodas yra labiau suderinamas su dabartine Europos Sąjungos teisine sistema, nes iki šiol specifinės technologijos kaip savivaldžiai automobiliai ir dronai yra reguliuojami atskirais norminiais teisės aktais (Artificial Intelligence and Civil Liability, 2020, p. 88). Šis metodas nesusidurs su prieš tai minėtomis problemomis, nes tiek Dirbtinio Intelektto Aktas, tiek Rezoliucija 2020 pateikia tvarką, pagal kurią dirbtinio intelekto sistemų sąrašai galės būti nuolatos pildomi, atsižvelgiant į jų naudojimo realijas. Tokiu būdu teisinė sistema galės aktyviai reaguoti į rizikingiausius dirbtinio intelekto pritaikymo atvejus, nustatydamą griežtesnį *ex ante* reguliavimą ir palankesnį nukentėjusioms šalims *ex post* civilinės atsakomybės režimą. Kadangi abu teisės aktai yra tik rekomendaciniai projektai, dar nėra parengti detalūs sąrašai, tik pavyzdinės sritys ir vertinamieji kriterijai, todėl vienas iš didžiausių iššūkių bus informacijos stoka, kuri skirta tinkamai įvertinti rizikas.

Tiek Direktyvos 85/374 nustatytame reguliavime, tiek Dirbtinio Intelektto Akte bei Rezoliucijoje 2020 nėra susiduriama su atsakomybės spragos problema. Pagal abu reguliavimo suvokimus dirbtinio intelekto sistemos yra asmens veiklos rezultatas, nulemtas šio neišvengiamo ryšio, todėl nukentėjusiai šaliai visada išlieka galimybė paduoti ieškinį atsakingam asmeniui. Vis dėlto egzistuoja alternatyvios idėjos dėl atsakomybės priskyrimo kitam subjektui. Norint atlikti pilnavertišką tyrimą, verta pristatyti diskusijas dėl skirtingo atsakomybės režimo dėl dirbtinio intelekto gaminių sukeltos žalos. Kitoks reguliavimas, negu dirbtinį intelektą laikyti gaminiu arba vadovautis rizika pagrįstu pritaikymo metodu,

yra elektroninės asmenybės suteikimas dirbtinio intelekto sistemoms. Naujos technologijos, žadančios sumažinti atstumą tarp žmogaus ir roboto, skatina antropomorfines idėjas. 2017 m. robotui humanoidui *Sofijai*, turinčiam pažangią dirbtinio intelekto sistemą, buvo suteikta Saudo Arabijos pilietybė (Reynolds, 2018). Tai buvo pirmas robotas, kuriam suteiktas juridinio asmens statusas. Paminėtina, jog tai buvo bendrovės rinkodarinis triukas, o Saudo Arabijai, valstybei, kuri nėra pagarsėjusi žmogaus teisių apsauga (Country Reports on Human Rights..., 2020), viešųjų ryšių reklama. Nepaisant to, tokie įvykiai traukia dėmesį ir sukelia plačiosios visuomenės diskursą.

2017 m. Europos Parlamentas rezoliucijoje pareiškė, kad: „<...> raginama ilgainiui sukurti specialų robotams skirtą teisinį statusą, kad bent jau pačius tobuliausius autonominius robotus būtų galima laikyti turinčiais elektroninių asmenų statusą – taip būtų atlyginama bet kokia jų padaryta žala, ir būtų galima taikyti elektroninės asmenybės principus atvejams, kai robotai autonomiškai priima sprendimus, ar kitaip savarankiškai sąveikauja su trečiosiomis šalimis“ (Rezoliucija su rekomendacijomis Komisijai..., 2015). Į naujo teisinio statuso sukūrimą ir priskyrimą dirbtinio intelekto sistemoms, kaip robotams, suinteresuoti asmenys sureagavo ypatingai kritiškai. Šiuo metu egzistuoja du tipai asmenų – fiziniai ir juridiniai. Remiantis Europos Parlamento rezoliucijoje minėtu pareiškimu, fizinio asmens subjektiškumo taikymas robotui būtų netinkamas, nes tai nulemtų fiziniams asmenims būdingų teisių suteikimą, o juridinio asmens tipas nėra pagrindžiamas, nes už jo visad egzistuoja fizinis asmuo, įgyvendinantis jo teises. Kadangi dirbtinis bendrasis intelektas yra tolimas reiškiny, nėra filosofinio, teisinio ar technologinio pagrindo priskirti jo į subjektų kategoriją (Artificial Intelligence and Civil Liability..., 2020 p. 36). Panašią nuomonę pateikė ir Ekspertų grupė: <...> žalos rizika, kurią sukelia net visiškai autonominės technologijos, gali būti priskiriama fiziniams asmenims arba esamų kategorijų juridiniams asmenims, o jei taip nėra, nauji įstatymai nukreipti į asmenis yra geresnis atsakas nei naujos juridinio asmens kategorijos kūrimas (Liability for artificial intelligence..., 2019, p. 38). Kyla abejonių dėl panašaus į juridinių asmenų turimo statuso suteikimo, kadangi tam bus būtinas papildomų piniginių fondų sistemų sukūrimas ir finansavimas bei priskyrimas elektroniniams asmenims, kad būtų galima efektyviai patenkinti piniginius reikalavimus. Tačiau tai gali sukurti atsakomybės ribas, jei sukeliama žala viršys elektroninių asmenų piniginius fondus ir vartotojai turės pateikti reikalavimus asmenims, kurie šias technologijas sukūrė. Yra pateikiamos analogiškos problemos kaip įmonių teisėje, kai akcininkai, naudodamiesi ribotos civilinės atsakomybės institutu, siekia išvengti prievolių. Teisės komisija su šia pozicija pilnai nesutinka, nes Ekspertų grupės pozicija buvo per daug paviršutiniška.

Teisės komisija savo dokumente ragina pasisemti sėkmingos patirties iš įmonių teisės reguliavimo. Siūloma pragmatiškai pažiūrėti į teisinio subjektiškumo suteikimą dirbtinio intelekto sistemoms, panašiai kaip tai buvo daroma bendrovėms Europoje XVII a. pradžioje (Petram, 2014, p. 7). Juridinių asmenų gebėjimas įgyti teises ir pareigas nesukuria metafizinių prielaidų suteikti jiems moralinį ar etinį statusą. Istoriskai, šis reiškinys dažniausiai aiškinamas norint pagrįsti teigiamus socialinius ir ekonominius pokyčius, veikiančius kartu su plataus masto industrializacija vakaruose. Uždaro ir atviro tipo akcinės bendrovės buvo puikūs įrankiai dalyviams paskirstyti riziką tarpusavyje ir sukaupti kapitalą, reikalingą šių pokyčių įgyvendinimui. Bendrovės, veikdamos kaip įvairių sutartinių santykių centras tarp jų pačių, kreditorių, akcininkų, darbuotojų ir kitų trečiųjų šalių, sumažina sandorių kaštus (Ketokivi, Mahoney, 2017). Dirbtinio intelekto sistemų subjektiškumas sumažintų ir bylinėjimosi kaštus, nes atsiradus žalai, nukentėję asmenys žinos kam pateikti reikalavimus. Todėl, kalbant apie teisinio subjektiškumo suteikimą, verta sutelkti dėmesį į ekonominio efektyvumo aspektus.

Dirbtinio intelekto technologijos bus vystomos dar daug dešimtmečių. Poreikį šias technologijas finansuoti skelbia daugelis ekonomiškai išsivysčiusių šalių ir tarptautinių organizacijų. Manytina, kad toks teisinio subjektiškumo suteikimas sudėtingoms dirbtinio intelekto sistemoms gali būti efektyvus būdas organizuoti jų tyrimų finansavimą ir pritaikymą bei veikimą rinkoje. Žinoma, privaloma atsižvelgti į visus keliamus iššūkius: civilinės ir baudžiamosios atsakomybės taikymo užtikrinimą naujiems elektroniniams asmenims, ir teisingą rizikos paskirstymą tarp asmenų, kurie gaus naudą iš šių technologijų plėtojimo, bei galutinių vartotojų. Tačiau esamos reguliavimo iniciatyvos, matomos Dirbtinio Intelektto Akte ir Rezoliucijoje 2020, nesirengia suteikti teisinio subjektiškumo dirbtinio intelekto sistemoms. Todėl tikslas buvo įvertinti alternatyvias idėjas kaip būtų galima reguliuoti gamintojo civilinę atsakomybę už žalą, padarytą nekokybišku dirbtiniu intelektu, pranašumus ir trūkumus.

Apibendrinant, Direktyvos 85/374 gaminio sąvokai yra būtinas atnaujinimas. Programinės įrangos įtraukimas į Direktyvos 85/374 reguliavimą, kai susiduriama su dirbtinio intelekto technologijomis, būtų tinkama, bet nepakankama priemonė. Gaminio sąvokos praplėtimas, siekiant įtraukti dirbtinio intelekto sistemas, neišvengiamai susidurs su šių technologijų apibrėžimo sunkumais. Technologiškai specifiskas ir rizikos modeliais pagrįstas reguliavimas efektyviau paskirstys kiekvienoje sferoje egzistuojančias rizikas.

2.3. Asmenys atsakingi už dirbtinio intelekto žalą

Sudėtingi gamybiniai ir prekybiniai santykiai Europoje nulėmė kur kas platesnę gamintojo, kaip atsakingo už padarytą žalą asmens, sąvoką reguliavime. Direktyvos 85/374 3 str. 1 d. pirmiausia pateikiama elementari gamintojo sąvoka – galutinio pagaminto gaminio, bet kokių žaliavų ar sudedamosios dalies gamintojas, arba kiekvienas asmuo, kuris prisistato gamintoju, ant gaminio nurodydamas savo vardą, prekės ženklą ar kitą skiriamąjį ženklą. Pagal 3 str. 2 d. kaip gamintojas yra atsakingas kiekvienas verslu užsiimantis asmuo, importuojantis gaminį į Bendriją pardavimo, lizingo ar kitokio platinimo tikslais. Atvejais, kada nėra įmanoma nustatyti gamintojo, Direktyvos 85/374 3 str. 3 d. nustato, jog kiekvienas gaminio tiekėjas yra laikomas jo gamintoju, su galimybe apsisaugoti nuo atsakomybės, jei per protingą laiką apie tai, kas jam suteikė gaminį, informuojamas nukentėjęsysis. LR CK 6.292 str. 2 – 4 d. analogiškai perkelia Direktyvos 85/374 nuostatas.

Platesnis gamintojo suvokimas Direktyvoje 85/374 nustato galimybę civilinę atsakomybę už produktu padarytą žalą taikyti visiems produktų vertės grandinės nariams. Vartotojai visada turi galimybę nukreipti savo reikalavimus atlyginti žalą į konkreitiems asmenims, kadangi nėra atsakomybės spragų. Tačiau dirbtinio intelekto sistemų techninės charakteristikos ir kaip jos yra aptarnaujamos bei naudojamos, o taip pat Europos Sąjungos tvarios ekonomikos iniciatyvos, ir elektroninė prekyba už Europos Sąjungos sienų, kelia naujus klausimus dėl tradicinės produktų vertės grandinės narių.

Minėtas dirbtinio intelekto sistemomis paremtų technologijų dvilypiškumas tarp produktų ir paslaugų kelia abejones ir dėl asmenų, kurie juos išleidžia į rinką, aptarnauja, ir atnaujina, civilinės atsakomybės taikymo. Dėl tam tikrų produktų ar paslaugų specifikos, siekiant, kad jie tinkamai atliktų savo funkcijas, yra reikalaujama, jog juos reguliariai prižiūrėtų ir atnaujintų tam tikri specialistai. Tai gali atlikti programuotojai, kūrėjai ir kiti asmenys. Remiantis egzistuojančia ESTT praktika, galima teigti, jog Direktyvos 85/374 taisyklės galioja gamintojui, kuris išleido gaminį į rinką, tačiau žala kilo dėl jo sukurtos programinės įrangos paslaugų, susietų su gaminiu, tiekimu. Tačiau, jeigu gaminio programinės įrangos atnaujinimas ir priežiūra yra palikta programuotojams ir kitiems asmenims, ir vėliau žala kyla dėl programinės įrangos defekto, jų atsakomybė nebepatenka į Direktyvos 85/374 režimą. Pažymėtina, jog LR CK numato paslaugų tiekėjų atsakomybę po tuo pačiu Direktyvos 85/374 reguliavimu. Tačiau šiuo metu Lietuvos teisinė sistema nėra tinkamai suregulavusi visų likusių problemų, susijusių su dirbtinio intelekto sistemų pritaikymu. Toks reguliavimas nėra pripažįstamas, kaip atitinkantis Europos Sąjungos vartotojų apsaugos standartus, ir turi būti persvarstomas.

Viena iš teisėkūros rekomendacijų, kurią pateikė Europos Parlamentas, tai Rezoliucija 2020, kurios paskirtis yra nustatyti fizinių ir juridinių asmenų civilinės atsakomybės ieškinių dirbtinio intelekto sistemų operatoriams taisykles, kartu derinant jas su civilinės atsakomybės taisyklėmis, kurios yra Direktyvoje 85/374. Šiam tikslui apibrėžiami išorinių ir vidinių dirbtinio intelekto sistemų operatoriai. Vidinis sistemos operatorius – fizinis arba juridinis asmuo, kuris nuolatos sprendžia dėl technologijos ypatybių ir teikia duomenis bei būtiną vidinės sistemos palaikymo paslaugą, todėl taip pat tam tikru mastu kontroliuoja riziką, susijusią su dirbtinio intelekto sistemos naudojimu ir veikimu. Tai gali būti asmuo, kuris atnaujina savivaldžio automobilio programinę įrangą, žemėlapių informaciją, ar teikia sistemai naujausius meteorologinius duomenis, bei teikia informaciją dėl techninės priežiūros. Vidiniam sistemos operatoriumi pagal Rezoliuciją 2020 atsakomybė nėra taikoma, jei jis kartu laikomas gamintoju pagal Direktyvos 85/374 3 str. – tokiu atveju jam taikoma Direktyva 85/374. Išorinės sistemos operatorius – fizinis ar juridinis asmuo, kuris tam tikru mastu kontroliuoja riziką, susijusią su dirbtinio intelekto sistemos naudojimu ir veikimu, bei gauna naudos iš jos veikimo. Tai gali būti savivaldžio automobilio vairuotojas arba įmonė, kuri teikia savivaldžių automobilių atliekamas vežimo paslaugas. Abiejų asmenų įtraukimas į civilinės atsakomybės reguliavimą yra pagrindžiamas jų įvairaus laipsnio kontrole dirbtinio intelekto sistemų atžvilgiu. Kontrolė gali būti bet koks operatoriaus veiksmas, kuris turi įtakos dirbtinio intelekto sistemos veikimui, ir atitinkamai trečiosioms šalims keliamai potencialiai rizikai, susijusiai su dirbtinio intelekto sistemos naudojimu ir veikimu (Europos Parlamento rezoliucija su rekomendacijomis..., 2020).

Pateikiamas Rezoliucijos 2020 subjektų ratą paaiškinantis pavyzdys: įmonė A gamina išmaniuosius dulkių siurblius, jie sukuria pilną techninės įrangos komplektaciją, kuri pritaikoma įvairioms programinėms sistemoms. Įmonė B kuria dirbtinio intelekto sistemomis pagrįstą programinę įrangą, ją atnaujina ir aptarnauja reikalinga kibernetine apsauga. Šio siurblio naudotojas, paprastas vartotojas, kuris jį naudoja palaikyti tvarkai namuose. Siurblys kartu su programine įranga yra pilnai autonomiškas ir reikalauja iš naudotojo tik nurodymo, kada įsijungti. Šiuo atveju įmonė A, Direktyvos 85/374 prasme, būtų gamintojas, nes sukuria visą techninės įrangos komplektaciją, įmonė B būtų vidinės sistemos operatorius, nes atsako už svarbiausias vidinės sistemos techninio aptarnavimo funkcijas, o vartotojas – išorinės sistemos operatorius, nes tam tikru mastu kontroliuoja rizikas, susijusias su siurbliu, ir gauna naudos iš jo naudojimo. Abiejų operatorių atsakomybė vertinama pagal jų atitinkamą kontrolės mastą. Tokiu atveju suvokiama, jog vartotojas, t. y. išorinės sistemos operatorius, naudodamas tokį autonomišką siurblių,

neapsireiškia ypatinga kontrole įrenginio atžvilgiu, nes autonomiškumas taip pat perkelia kontrolę iš vartotojo rankų į gamintojo (ar kito asmens) (Zech, 2021, p. 148). Pateiktame pavyzdyje siurbliui sukėlus žalą, pagal Rezoliuciją 2020, vartotojas būtų greičiau laikomas nukentėjusiu asmeniu negu operatoriumi.

Rezoliucijos 2020 pasirinktas rizika grindžiamas požiūris lemia, jog skirtingos dirbtinio intelekto sistemos sukuria skirtingo pobūdžio riziką. Todėl operatoriams numatomi dviejų rūšių civilinės atsakomybės režimai – griežtosios civilinės atsakomybės ir kaltės pagrindu civilinės atsakomybės. Griežtoji civilinė atsakomybė yra taikoma už didelės rizikos dirbtinio intelekto sistemų padarytą žalą. Didelė rizika siejama su dirbtinio intelekto sistemų aukšto laipsnio autonomiškumo potencialu sukelti žalą. Vertinamieji kriterijai: (i) galimos žalos ar nuostolių dydis, (ii) sprendimų priėmimo autonomiškumo laipsnis, (iii) tikimybė, kad rizika materializuosis, (iv) dirbtinio intelekto sistemos naudojimo būdo ir konteksto sąveika. Griežtosios atsakomybės taikymas operatoriams yra grindžiamas dar ir siekiu užtikrinti vienodą apsaugos standartą vartotojams, nesvarbu ar žala yra padaroma produktu, susietu su dirbtinio intelekto sistemomis, ar ne. Asmenims, kurie nėra didelės rizikos dirbtinio intelekto sistemų operatoriai, yra taikoma kalte pagrįsta civilinė atsakomybė.

Siekiant užtikrinti kompensacines garantijas nukentėjusiems asmenims, nustatoma prievolė išorinės ir vidinės sistemų operatoriams apdrausti savo kontroliuojamų didelės rizikos dirbtinio intelekto sistemų veiklą civilinės atsakomybės draudimu. Tam tikriems gaminių valdytojams ir dabar yra nustatoma prievolė apdrausti savo gaminius. Geriausiai žinomas – transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomasis draudimas. Kai gaminiams, kurie pritaikys dirbtinio intelekto technologijas, draudimo prievolė jau egzistuoja, prievolė apsidrausti bus patenkinta, jei draudimas apima Rezoliucijoje 2020 5 str. ir 6 str. apibrėžtas sumas ir dydžius. Draudimas atlieka labai svarbią rizikos ir kaštų paskirstymo funkciją – neapibrėžtumas paverčiamas į kaštus, kurie yra išdalinami visiems produkto ar paslaugos naudotojams. Tačiau išvelgiamos problemos, jei staiga atsiras prievolė apdrausti naujas produktų ir paslaugų rūšis. Draudimo bendrovės susidurs su aktualios informacijos ir statistikos stygiumi, dėl to bus sudėtinga tiksliai įvertinti rizikas ir paskirstyti jas atitinkamomis draudimo įmokomis, tokiu būdu sukuriant technologinį „atšaldymo“ efektą (Artificial Intelligence and Civil Liability, 2020, p. 15). Problemų iškilis ir nusistovėjusiose draudimo rinkose kaip privalomajame transporto priemonių draudime. Vokietijoje daugiau nei 90% visų eismo įvykių įvyksta dėl žmogaus klaidų (Pütz., et al., 2018, p. 8). Todėl draudimo bendrovės retais atvejais nagrinėja transporto priemonių gamintojų civilinės atsakomybės klausimus. Visiškai autonomiškai automobiliai pašalinis

žmogaus klaidų atsiradimo galimybę ir perkels ją gamintojams ir kitiems asmenims. Draudimo bendrovės neturi sukauptos patirties nagrinėjant šias problemas. Tai gali sukelti netinkamą atsakomybės išlaidų paskirstymą (Pütz., et al., 2018, p. 14).

Atsižvelgiant į tai, jog operatoriai palaiko ryšį su savo gaminiu ar paslauga ir po jos išleidimo į rinką, Rezoliucija 2020 nustato ilgesnius ieškinio senaties terminus, negu tuos, kurie aptinkami Direktyvoje 85/374. Didelės rizikos operatoriams taikomi: (i) 30 metų terminas ieškiniams dėl žalos gyvybei, sveikatai ar fizinei neliečiamybei nuo žalos padarymo dienos, (ii) 10 metų terminas nuo tos dienos, kai atitinkamai buvo padaryta turtinė žala arba dėl didelės neturtinės žalos buvo patirti ekonominiai nuostoliai, kurių dydį galima patikrinti, arba (iii) 30 metų nuo dienos, kurią buvo naudojama didelės rizikos dirbtinio intelekto sistema, dėl kurios ir buvo padaryta turtinė arba neturtinė žala.

Svarbu pažymėti, jog Rezoliucijos 2020 išorinės sistemos operatoriaus apibrėžimas yra bendro pobūdžio, todėl apima ir kasdienį sistemos naudotoją. Tai reiškia, jog pagal šį naujai siūlomą civilinės atsakomybės režimą už žalą, padaryta dirbtinio intelekto sistemomis, gali būti patrauktas pats vartotojas. Tokios nuostatos kelia nerimą didžiausiai Europos vartotojų interesų organizacijai (toliau – **BEUC**). BEUC išleistame atsiliepime išreiškiama pozicija, jog, laikant vartotojus operatoriais, tai ženkliai sumažins jų apsaugos garantijas. Todėl, vertinant vidinės ir išorinės sistemų operatorių atsakomybę, privaloma atsižvelgti, jog vidinės sistemos operatorius beveik visais atvejais bus profesionalas, gebantis geriau numatyti ir valdyti riziką. Taip pat vartotojams būtų taikoma prievolė apsidrausti, kaip nurodyta Rezoliucijoje 2020 (Adapting civil liability rules..., 2022, p. 8). Minėti sunkumai, su kuriais susiduria draudimo bendrovės, paversdamos naujų technologinių permainų rizikas į konkrečias draudimo įmokas, ir pačiai technologijai taikomas dinamiškas reguliacinis požiūris, privers vartotojus pastoviai sekti teisėkūros procesus ir atitinkamai pritaikyti draudimo apsaugą.

3. CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS UŽ ŽALĄ PADARYTĄ NEKOKYBIŠKU DIRBTINIU INTELEKTU SĄLYGOS IR ĮRODINĖJIMO YPATYBĖS

3.1. Netinkamos kokybės (defekto) nustatymas ir įrodinėjimo sunkumai

Netinkamos kokybės (nekokybiškumo) apibrėžimas aprašytas Direktyvos 85/374 6 str. 1 d. Gaminys laikomas turinčiu trūkumą, jei jis nėra toks saugus, kokio asmuo, atsižvelgiant į visas aplinkybes, turėjo teisę tikėtis, įskaitant: (i) gaminio pateikimą, (ii) tikslą, kuriam, protingai maštant, gaminys gali būti naudojamas, (iii) gaminio išleidimo į apyvartą laiką. Direktyvos 85/374 6 str. 2 d. pabrėžia, jog gaminys nelaikomas netinkamos kokybės vien dėl to, kad vėliau į apyvartą buvo išleistas geresnis gaminys. Teisė reikalauti kompensacijos galioja 10 metų nuo gaminio išleidimo į apyvartą (Tarybos direktyva 85/374/EBB..., 1985). LR CK nustato panašią logiką, tik įtraukia du papildomus punktus: (i) produkto (paslaugų) konstrukcinius, receptinius ar kitokius trūkumus bei (ii) kitas aplinkybes. Paskutinis punktas leidžia suprasti, jog LR CK lingvistiškai praplečia netinkamos kokybės sąvoką ir taip pat vartotojo apsaugą. Tačiau, pagal išvardintus kriterijus, abu suvokimai remiasi pagrįstu asmens tikėjimusi dėl saugaus produkto.

Siekiant nagrinėjamą klausimą tinkamai suvokti, yra svarbu išsiaiškinti, kas yra tinkamos kokybės gaminiai ir paslaugos. Direktyva 85/374 nustato taisykles, kas ir kokia tvarka yra atsakingas už netinkamos kokybės gaminio padarytą žalą. Tuo tarpu egzistuoja platus Europos Sąjungos ir visų valstybių narių reguliavimas, kuris užtikrina, kad produktai į rinką būtų išleidžiami saugūs visą jų gyvavimo ciklą. Pagrindinis dokumentas Europos Sąjungoje, užtikrinantis, jog į rinką išleidžiami gaminiai būtų saugūs, yra 2001 m. gruodžio 3 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/95/EB dėl bendros gaminių saugos (toliau – **BGSD**). BGSD taikoma, kai tam tikriems produktams ar produktų rūšims nėra parengto reguliavimo, remiamasi *lex specialis derogat legi generali* principu. Todėl BGSD tikslas yra pateikti tik esmines saugumo gaires, kol visi techniniai reikalavimai yra numatyti atskiruose valstybių ar tarptautinių organizacijų standartuose.

BGSD pateikia bendriausią Europos Sąjungoje „saugaus gaminio“ apibrėžimą – bet koks gaminys, kuris įprastomis ar galimomis iš anksto pagrįstai numatyti sąlygomis, įskaitant ilgalaikį naudojimą ir tam tikrais atvejais surinkimo, įrengimo bei priežiūros naudojant reikalavimus, nekelia jokios rizikos arba kelia tik minimalią riziką, kuri yra suderinama su gaminio vartojimu ir laikoma priimtina bei atitinkančia aukštą žmonių saugos ir sveikatos apsaugos lygį, ypač atsižvelgiant į tokius dalykus: (i) gaminio savybes, kurioms yra priskiriama ir jo sandara, pakuotė, surinkimo ir, kai reikalinga, įrengimo bei

priežiūros naudojant tvarka, ii) poveikį kitiems gaminiams, kai galima iš anksto pagrįstai numatyti, kad jis bus naudojamas kartu su kitais gaminiais, iii) gaminio pateikimą vartotojui, ženklumą, visas naudojimo ir sunaikinimo panaudojus instrukcijas, išpėjimus bei kitokius nurodymus ir informaciją apie gaminį, iv) vartotojų grupes, ypač vaikus ir pagyvenusius žmones, kuriems dėl gaminio naudojimo gali kilti pavojus.

Lietuvos Respublikos produktų saugos įstatymo 5 str. pateikia panašią sąvoką, atkreipdamas dėmesį į gaminius, kurie yra panašūs į maisto produktus. Įstatyme yra pateikta ir saugių paslaugų sąvoka. Remiantis BGSD, produktas laikomas saugiu, jei atitinka visus Europos teisės aktuose nustatytus reikalavimus arba nacionalinės teisės aktus, ir kai jis atitinka savanoriškus nacionalinius ir Europos Sąjungos darniuosius standartus (Artificial Intelligence and Civil Liability..., 2020, p. 48). Šios saugumo taisyklės toleruoja tam tikrą kiekį rizikos, kurios pašalinti neįmanoma kartu nesustabdant socialiai ir ekonomiškai naudingos veiklos. Todėl, jei žalą padaro net visus saugumo reikalavimus atitinkęs gaminyje, kuriam nustatytas defektas, tai atsakingo asmens neatleis nuo atsakomybės. Direktyva 85/374 ir ją įgyvendinantys įstatymai veikia išvien kartu su produktų saugumo taisyklėmis tik skirtingose teisinės sistemos dalyse: viena reguliuojama privatinės teisės normų, o kita – viešosios teisės normų.

Per daugiau negu 30 metų Direktyva 85/374 ir ją įgyvendinantys nacionaliniai teisės aktai pakankamai nuosekliai ir efektyviai apsaugojo vartotojus nuo gaminių su defektais. Tačiau nekokybiškumo samprata remiasi tik vartotojo lūkesčiais, susijusiais su gaminio fizinių savybių lemiamą riziką. Dirbtinio intelekto produktai gali turėti kur kas daugiau nekokybiškumo apraiškų negu leidžia pamatyti jų fiziniai parametrai. Dirbtinio intelekto sistemos netinkamas veikimas gali pasireikšti kaip ryšio praradimas, kibernetinio saugumo spragos, netinkamas duomenų apdorojimas ir t.t. Pateikiama problema iliustruojantis pavyzdys – asmuo važiuoja automobiliu, kuris yra valdomas pilnai autonomiškai dirbtinio intelekto sistema, ir staiga jis atsitrenkia į kelio ženklą. Atsakymas, kas sukėlė avariją, yra sudėtingas. Jei tai buvo mašinos defektas – ar tai techninės įrangos, programinės įrangos, ar abiejų defektas? Autoįvykį galėjo nulemti ir programinės įrangos atnaujinimas, kuris galėjo būti suteiktas išorinės sistemos operatoriaus, gamintojo arba trečiojo asmens. Gali būti nustatyta, kad avarijos buvo įmanoma išvengti, jei vairuotojas ar vidinės sistemos operatorius būtų įdiegęs reikalingą programinės įrangos atnaujinimą laiku. Prastas kibernetinio saugumo, žemėlapių ar kelio ženklų informacijos užtikrinimas bei kitų savivaldžiam automobiliui reikalingų paslaugų tiekimas galėjo sukelti avariją. Taigi, problema gali nulemti bet kuri iš išvardintų priežasčių ar jų derinys.

Kol tradiciniai produktai turi pakankamai aiškiai apibrėžtus kokybinius standartus, vartotojams nėra pateiktas suvokimas, kokio saugos standarto jie gali tikėtis susidūrę su dirbtinio intelekto sistemomis. Atsižvelgiant į savivaldžių automobilių funkciją ir ypač pažeidžiamą jais besinaudojančių keleivių padėtį, jie turi teisę tikėtis labai aukštų saugos reikalavimų, taikomų visiškai autonomiškomis transporto priemonėms (Liivak., 2018, p. 5). Teigiama, jog vartotojai turi teisę tikėtis ir kitų apsaugos standartų kaip, pavyzdžiui, kibernetinio saugumo ir ryšio praradimo defektų pripažinimo, kai jie nesukelia tiesioginės fizinės žalos (Adapting civil liability rules..., 2022, p. 7). Rezoliucija 2020 ir Dirbtinio Intelektto Aktas remdamiesi rizikos kriterijumi skirsto technologijas į skirtingas kategorijas, tačiau neaptaria kokiais būdais nustatyti netinkamai veikiančią dirbtinio intelekto sistemą. Be abejonės šią problemą nulemia tai, jog tos pačios dirbtinio intelekto sistemos gali būti naudojamos skirtingose srityse, siekti skirtingų tikslų, todėl kokybės standartai skirsis kiekviename sektoriuje. Vienijančios kokybiško dirbtinio intelekto sąvokos sukūrimas būtų beprasmiškas uždavinys. Šių technologijų kokybiniai apibrėžimai turėtų būti plėtojami kiekviename produktų ar paslaugų grupės reguliavime, atsižvelgiant į skirtingas rizikos kategorijas.

Vartotojai, kuriems nekokybiškos dirbtinio intelekto sistemos padarys žalą, turės labai sudėtingą iššūkį – įrodyti dizaino nekokybiškumą kaip gamintojo ar vidinės sistemos operatoriaus neteisėtus veiksmus. Iki šiol pristatytos dirbtinio intelekto sistemos pasižymi ypatingu sudėtingumu net patiems mokslo atstovams ir jų kūrėjams. Atsižvelgiant į tai, jog riziką už šių technologijų plėtojimą dažniausiai prisiims vartotojai, yra nepagrįsta tikėtis, jog vartotojas bus pajėgus įrodyti, kuri autonomiško automobilio dalis sukėlė jam žalą. Jie susidurs su informacijos asimetrija, nes šalis atsakinga už žalą turės priėjimą prie visos reikalingos informacijos ir bus pajėgi ją tinkamai analizuoti. Tuo tarpu dirbtinio intelekto sistemų kūrėjai sieks apsaugoti informaciją susijusią su savo kūriniiais dėl akivaizdžių konkurencinių priešasčių ir dėl apsaugos nuo efektyvesnio bylinėjimosi prieš juos. Remiantis Europos Komisijos užsakytu tyrimu, negalėjimas nukentėjusiai šaliai įrodyti netinkamos kokybės ir priežastinio ryšio jau ir taip sudaro 53% atmestų ieškinių (Commission Staff Working Document..., 2018). Dėl to įvairiose jurisdikcijose teismai pritaiko įvairias teorijas kaip, pavyzdžiui, *Res ipsa loquitur*⁶, ar leidžiant naudoti *prima facie* įrodymus⁷ (Liability for artificial intelligence..., 2018 p. 50), kurios tam tikrais

⁶ *Res ipsa loquitur* yra neatsargumo išvada iš paties žalingo įvykio pobūdžio, kai žinomos aplinkybės yra tokios, kad neatrodo įmanomas kitas nelaimingo atsitikimo paaiškinimas, išskyrus atsakovo aplaidumą, kuris visiškai kontroliavo įvykį, dėl kurio galėjo atsirasti žala. Pvz.: ligoninė, kurioje pacientė po operacijos savo kūne rado chirurginį instrumentą.

⁷ Tai įrodymai, kurių pakanka faktui arba fakto prezumpcijai nustatyti, nebent jie būtų paneigti.

atvejais pasiekia tinkamą įrodinėjimo pareigos perskirstymą. Tačiau Europos Sąjungos teisėkūra negali palikti šios svarbios problemos išspręsti pavienėms valstybėms narėms, nes tai skatins skirtingo reguliavimo atsiradimą vieningoje rinkoje.

Egzistuoja poreikis Europos Sąjungos pagrindu nustatyti tokias įrodinėjimo taisykles, kurios atsižvelgs į nukentėjusios šalies sudėtingą padėtį. Ekspertų grupė ataskaitoje nurodo, kad įrodžius, jog nauja skaitmeninė technologija sukėlė žalą, defekto įrodymo našta turėtų būti paskirstyta atvirkščiai, jei vartotojui kyla neproporcingų sunkumų ar išlaidų, susijusių su atitinkamo saugos lygio nustatymu, siekiant įrodyti, jog šis saugumo lygis nebuvo užtikrintas (*Liability for artificial intelligence...*, 2018 p. 42). Tačiau toks sumanytas naštos perkėlimas suponuoja, kad nukentėjusi šalis jau įrodė priežastinį ryšį, jog būtent prietaiso veikimas sukėlė žalingą įvykį. Tai yra pati sunkiausia sąlyga, kurią privalo įrodyti nukentėjusysis, ypač atsižvelgiant į didėjančią sudėtingumą ir kelių veiksmų tarpusavio priklausomybę žalos atsiradimui (*Artificial Intelligence and Civil Liability...*, 2020, p. 48). Dėl to privaloma atkreipti dėmesį į priežastinio ryšio aspektus.

3.2. Žalos ribotumas

Dirbtinio intelekto sistemų pritaikymas leidžia daryti išvadas, jog Direktyvos 85/374 9 str. žalos apibrėžimas, neužtikrins tinkamos vartotojų apsaugos. Direktyva 85/374 žalą apibrėžia kaip padarytą mirties ar asmens sužalojimo atveju bei turtui ar jo sunaikinimui, išskyrus patį gaminį su trūkumu, nustatant 500 eurų žemutinę ribą, jei toks turtas: (i) paprastai yra skirtas asmeniniam naudojimui ir vartojimui, ir (ii) buvo nukentėjusiojo asmens naudojamas ar vartojamas asmeniniams tikslams. Valstybėms narėms palikta galimybė reguliuoti nematerialinės žalos aspektus nacionalinėmis nuostatomis. LR CK 6.299 str. perkelia Direktyvos 85/374 nuostatas, tik išskiria, jog paslaugoms nėra taikoma žemutinė 500 eurų suma. Problemos iškyla dėl žemutinės ribos nustatymo, padarytos žalos nematerialiam turtui ir neturtinės žalos.

Žemutinė 500 eurų sumos riba yra suprantamas apribojimas, atsižvelgus į Direktyvos 85/374 priėmimo laikotarpį. Tuo metu tai buvo orientuota į kasdienes nesudėtingas buitines produktus kaip lygintuvus, plaktuvus ar kitą smulkią elektroniką, t. y. nebrangius produktus, kurie retkarčiais gali sukelti žalą. Tačiau dirbtinio intelekto technologijos siekia pakeisti šią dinamiką. Perkėlus su kontrole susijusią riziką iš vartotojo rankų į vidinės sistemos operatoriaus, žalos dažnumas priklausys nuo jo veiksmų ar pačios dirbtinio intelekto sistemos, kurios veikimas bus ženkliai sudėtingesnis negu įprastų gaminių. Tikėtina, jog asmenys vis dažniau perkels kasdienės gyvenimo užduotis įvairioms namų

ruošos, transportavimo ir saugos sistemoms, kurios dažniau sukels mažo pobūdžio žalą, nepatenkančią į žemutinę ribą. Kadangi Rezoliucija 2020 siūlo nemažinti 500 eurų ribos, bei pagal Dirbtinio Intelektu Akta draudimas nebus visais atvejais privalomas, o kitos Europos Sąjungos institucijos kol kas neteikia alternatyvių teisėkūros iniciatyvų, vartotojai liks neapsaugoti nuo smulkaus pobūdžio žalos ir galės tik bendromis deliktinės atsakomybės taisyklėmis reikalauti žalos atlyginimo. Svarbu pažymėti, jog Direktyva 1999/44/EB „dėl vartojimo prekių pardavimo ir susijusių garantijų tam tikrų aspektų“ ir valstybių narių įgyvendinami įstatymai, vartotoją apsaugo nuo žalos, kurią įrenginys padarė pats sau.

Direktyva 85/374 aiškiai neišskiria, ar žala laikoma padaryta tik materialiam turtui, ar įtraukia ir nematerialų turtą. Taip buvo pasirinkta dėl to, jog duomenys ir informacija tuo metu nebuvo laikomi skaitmeniniuose įrenginiuose arba papildomą vartotojams suteikiamą apsaugą buvo paliekama apsibrėžti pačioms valstybėms narėms, kadangi kai kuriose valstybėse narėse gaminiais laikomi tik materialias išraiškas turintys objektai (Vokietijos Civilinis Kodeksas..., 1896). LK CK nėra pateikusi turto sąvokos nėra, tačiau įvairiuose straipsniuose yra išskiriamos turto rūšys. LK CK 1.97 str. 1 d. pateikia platų civilinių teisių objektų sąrašą, kuris apima ir intelektinės veiklos rezultatus, informaciją ir kitas neturtines vertybes. LK CK 4.38 str. yra pasakyta, jog nuosavybės teisės objektu gali būti daiktai ir kitas turtas. Tačiau teisės doktrinoje egzistuoja nuomonių, jog turtu laikomi tik civilinę apyvartumo savybę turintys objektai. Todėl vertybės, neatsiejamai susijusios su asmeniu ar neturinčios objektyvios vertės, negali būti laikomos turtu, tačiau šias vertybes teisė vis tiek saugo (Jakutyte-Sungailienė, 2009, p. 225). Šie turto ir priteisiamos žalos koncepciniai skirtumai naujų technologijų akivaizdoje tik paryškina civilinės atsakomybės taikymo nevienodumą Europos Sąjungoje.

Šioje dalyje taip pat privaloma apibrėžti tinkamas priemones užtikrinti teisingą ir efektyvią vartotojų apsaugą. Suvokiant, jog dirbtinio intelekto sistemos veikia renkant duomenis iš aplinkos, nemažą jų kiekį patikės ir pats naudotojas. Dalis tų duomenų gali turėti tiek aiškiai apibrėžtą ekonominę, tiek ir sentimentalią vertę. Jeigu įrenginys turės kibernetinės saugos defektą, kurie nutekins asmens kaupiamus duomenis ar kitaip juos praras, pagal Direktyvą 85/374 vartotojas nebus pilnai apsaugotas, nes jo apsaugos lygis smarkiai skirsis skirtingose valstybėse narėse. Rezoliucijoje 2020 žalos apibrėžimas yra platesnis ir teoriškai palaiko galimybę gauti kompensaciją už duomenų ar informacijos praradimą, bet priteisiama tik didelės vertės neturtinė žala, jei nukentėjęs asmuo patiria žymių ekonominių nuostolių, kuriuos galima patikrinti (Europos Parlamento rezoliucija su rekomendacijomis..., 2020). Pagal Direktyvos 85/374 taisykles visose valstybėse narėse

neturtinė žala, susijusi su žala padaryta mirties ar asmens sužalojimo atveju, yra priteisiama. Rezoliucijos 2020 tiksluose pripažįstama, jog Komisija, prieš teikdama konkrečias nematerialios žalos kompensavimo galimybes, privalo atlikti gilią valstybės narių teisinių tradicijų, susijusių su nematerialios žalos kompensavimu, analizę.

3.3. Priežastinis ryšys ir skaidrumo užtikrinimas

Nukentėjusiai šaliai įrodžius neteisėtus veiksmus ir patirtą žalą, lieka sudėtingiausias iššūkis – įrodyti priežastinį ryšį. Tai yra dar viena sąlyga, kuri reikalauja aukšto lygio žinių apie dirbtinio intelekto sistemų veikimą, tačiau neretai to nepakanka. Norint atrasti patį defektą, reikia susipažinti su specifine sistemos veikimo informacija, kurią gamintojas ar kūrėjas yra retai įpareigotas suteikti. Dirbtinės intelekto sistemos, kurios paremtos mašininio mokymusi, yra laikomos juodosiomis dėžėmis, nes būdai, kaip jos analizuoja duomenis, nėra lengvai vartotojui prieinami ir suprantami (Bathae, 2018, p. 901).

Kitos problemos kyla, kai kontrolė tarp vidinės ir išorinės sistemos operatorių gali būti keičiama pagal sistemos nuožiūrą. Pavyzdžiui, savaeigiai automobiliai su aukštu automatizavimo laipsniu turi autonominius ir tradicinius važiavimo režimus. Esant tam tikram automobilio defektui gali būti, jog vairuotojo bus prašoma perimti automobilio vairavimą. Net jei vartotojui pavyks įrodyti, kad nors automobilio elementas (pvz., jo jutikliai) buvo sugedęs, gali kilti ginčų, ar avariją lėmė sistemos gedimas, ar vairuotojo nesugebėjimas perimti valdymą, kai jo buvo prašoma. Tikėtina, jog gamintojas ar išorinės sistemos operatorius teigs, jog ne sistemos defektas, o vartotojas, neperėmęs kontrolės laiku, nulėmė avariją (Artificial Intelligence and Civil Liability..., 2020, p. 58).

Platesnis ratas asmenų, kuris prisidės prie dirbtinio intelekto sistemų plėtojimo, yra dar viena problema, kuri apsunkins galimybes nukentėjusiam asmeniui gauti kompensaciją. Plėtotame pavyzdyje savavaldžio automobilio atsitrenkimą į kelio ženklą nulėmė viena ar kelios iš išvardintų priežasčių. Jei skirtingi subjektai yra atsakingi už tas priežastis, vartotojas, kuriam yra padaroma žala, susidurs ne tik su sunkumais įrodant defektą ir priežastinį ryšį, bet ir identifikuojant, iš kurio asmens reikalauti kompensacijos. Nežinodami nukentėję asmenys neretai pareikš reikalavimus ne tam asmeniui, arba bandys į teismą paduoti visus asmenis, vienu ar kitu būdu susietu su automobilio veikimu. Abiem atvejais asmenys susidurs su aukštomis bylinėjimosi išlaidomis, kas galiausiai atgrasys juos nuo teisminių procesų. Esamos problemos bylinėjimasi pavers ilgu ir neefektyviu. Nustatyti vieną bylinėjimosi subjektą yra pagrindas tinkamam vartotojo žalos atlyginimui. Remiantis jau išdėstyta logika, asmuo, kuris prisiėmė daugiausiai rizikos ir gavo

daugiausiai naudos iš dirbtinio intelekto sistemos naudojimo, turėtų būti atsakovas. Tokia bylinėjimosi tvarka būtų efektyvesnė net ir tais atvejais, kada už žalą yra atsakingi keli asmenys. Vartotojas galėtų pateikti reikalavimą rizikos valdytojui, kuris sumokėjęs už kelių asmenų bendrai padarytą žalą, turėtų teisę iš kiekvieno reikalauti jo išmokėtos žalos atlyginimo dalies, proporcingos jų kaltei.

Kai sunku nustatyti defektą ir priežastinį ryšį, kadangi dirbtinio intelekto sistema yra neskaidri ir jos neveikimą gali nulemti kelių asmenų veiksmai, gamintojai turėtų būti įpareigoti technologiją aprūpinti įrašymo priemonėmis. Jos tikslas rinkti informaciją apie technologijos veikimą, jei tokia informacija yra būtina norint nustatyti ar rizika materializavosi. Šios pareigos neįvykdymas gali būti pagrindas defekto prezumpcijai (Liability for artificial intelligence..., 2018 p. 47). Reikia atsižvelgti, jog dirbtinio intelekto sistemų programinė įranga laikoma intelektine nuosavybe. Todėl skaidrumo priemonės turi būti ribotos bei teisėtos (Zech, 2021, p. 157).

Europos Sąjungos teisėkūros institucijos kol kas nėra pateikusios aiškių rekomendacijų ar pasiūlymų, kaip turėtų būti perskirstytos įrodinėjimo pareigos. Ekspertų grupės nuomone, našta įrodyti priežastinį ryšį turėtų išlikti nukentėjusiai šaliai, bet su tam tikra pagalba, atsižvelgiant į šiuos kriterijus: (i) tikimybę, jog technologija bent jau prisidėjo prie žalos atsiradimo, (ii) tikimybę, jog žalą sukėlė technologija arba kažkuri jos sferos dalis, (iii) didelę defekto riziką technologijoje, nors jos priežastinė įtaka nėra žinoma, (iv) technologijos *ex-post* atsekamumo ir suprantamumo laipsnį (informacijos asimetrija), (v) sukauptos ir sukurtos technologijos duomenų *ex-post* prieinamumo ir suprantamumo laipsnį, (vi) padarytos ir potencialiai padaromos žalos rūšį ir laipsnį (Liability for artificial intelligence..., 2018 p. 42). Taisyklės yra abstrakčios, su tikslu teikti patarimus teisėkūros iniciatyvoms, ir taip pat turi nesikirsti su valstybių narių civilinės atsakomybės įrodinėjimo paskirstymu.

3.4. Kaltė ir jos ypatumai

Deliktų teisė nėra plačiai harmonizuota Europos Sąjungos valstybėse narėse. Išimtyms – Direktyva 85/374 ir kai kurie civilinės atsakomybės aspektai, susiję su duomenų apsaugos⁸ ir konkurencijos teisės⁹ pažeidimais (Liability for artificial intelligence..., 2018 p. 15).

⁸ 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas).

⁹ 2014 m. lapkričio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/104/ES dėl tam tikrų taisyklių, kuriomis reglamentuojami pagal nacionalinę teisę nagrinėjami ieškiniai dėl žalos, patirtos dėl valstybių narių ir Europos Sąjungos konkurencijos teisės nuostatų pažeidimo, atlyginimo.

Dauguma nacionalinių teisės sistemų palaiko kaltės pagrindo deliktinės atsakomybės taisyklės su tam tikrais nukrypimais, atsižvelgiant į didelę veiklos riziką. Viena iš išimčių – Direktyva 85/374, kuriai nustatytas griežtosios civilinės atsakomybės taikymas. Gamintojų atsakomybė be kaltės teisės doktrinoje yra dažnai paaiškinama naudojantis gilios kišenės doktrina. Iš Jungtinių Amerikos Valstijų kilusi rizikos teorija reiškia, kad asmenys, kurie verčiasi pelninga, tačiau pavojinga veikla, privalo atlyginti aplinkiniams sukeltą žalą, kadangi yra šios veiklos naudos gavėjai (Mikelėnas, 1995, p. 229). Jie yra geriausioje pozicijoje šią riziką suvaldyti bei jos nuostolius padengti, todėl yra tinkama palengvinti nukentėjusios šalies bylinėjimąsi, nereikalaujant įrodyti atsakovo kaltės.

Kol Direktyva 85/374 tinkamai pritaikė šios rizikos paskirstymą tradiciniams gaminiams, dirbtinio intelekto sistemos ypatingai tos, kurios neturės fizinės išraiškos, bus reguliuojamos skirtingomis, tiek griežtomis, tiek ir bendromis deliktinėmis atsakomybės taisyklėmis, o remiantis pastarąja bus privaloma įrodyti atsakingo asmens kaltę. Dirbtinio Intelektu Aktas ir Rezoliucija 2020 skirsto dirbtinio intelekto sistemas į didelės ir nedidelės rizikos. Rezoliucija 2020 patikslina, jog griežtoji civilinė atsakomybė bus taikoma tik aukštos rizikos dirbtinio intelekto sistemoms. Kyla klausimai – kuriais atvejais ir kokio pobūdžio dirbtinio intelekto sistemoms padarius žalą, nukentėjusi šalis privalės įrodyti atsakingo asmens kaltę?

Rezoliucija 2020 išdėsto, jog dabartinė valstybių narių deliktų teisė, kuri grindžiama kalte, numato pakankamo lygio apsaugą asmenims, patyrusiems žalą dėl trečiosios šalies kaip „įsilaužėlio“ įsikišimo į dirbtinio intelekto sistemą. Tačiau, pagal 8 str. 3 d., operatorius vis tiek bus atsakingas, jei trečioji šalis bus nenustatoma ar nemoki. Rezoliucija 2020 siūlo pateikti išsamų visų didelės rizikos dirbtinio intelekto sistemų sąrašą, kuris šiuo metu nėra dar paruoštas, bet būtų pildomas prižiūrint Komisijai. Dirbtinio Intelektu Aktas tėra pateikęs labai rizikingų dirbtinio intelekto naudojimo atvejų sąrašą. Šie atvejai išskirti dėl glaudaus ryšio su viešaisiais interesais, tokiais kaip gyvybė, sveikata ir išsilavinimas.. Nėra prasmės sudaryti nuoseklus nerizikingo dirbtinio intelekto sistemų naudojimo sąrašo, kadangi neįmanoma parengti baigtinio jo privataus naudojimo sąrašo. Tai, pavyzdžiui, gali būti internetinis pokalbių robotas, informacijos paieškos variklis ar skaitmeninis interjero dizaineris.

Pagal Rezoliucijos 2020 8 str. 2 d., nedidelės rizikos dirbtinio intelekto nustatyta civilinė atsakomybė kaltės pagrindu, bet tik tais atvejais, kai operatorius įrodo, jog: (i) sistema buvo įjungta be jo žinios ir buvo užtikrintos visos priemonės, jog tai neatsitiktų arba (ii) buvo laikomasi deramo atidumo atliekant visus reikalingus veiksmus nuo sistemos įjungimo, stebėjimo ir atnaujinimo. Taip nustatoma operatoriaus kaltės prezumpcija, nes

pareiga įrodyti šias aplinkybes išlieka jam. Toks pasirinkimas kyla iš Rezoliucijos 2020 preambulės pareiškimo: <...> kas sukuria, tvarko, kontroliuoja dirbtinio intelekto sistemą ar įsikiša į ją, turėtų būti atsakingas už žalą ar nuostolius, kuriuos sukelia atitinkama veikla, prietaisas ar procesas (Europos Parlamento rezoliucija su rekomendacijomis..., 2020). Toks įrodinėjimo paskirstymas yra tinkamas dar ir dėl to, jog mažesnės rizikos dirbtinio intelekto sistemos gali būti tokios pat sudėtingos, tik skirsis jų pritaikoma sritis.

Bylinėdamiesi dėl dirbtinio intelekto sistemų padarytos žalos, vartotojai abiem atvejais susidurs su sudėtingais įrodinėjimo iššūkiais, todėl, esant mažesnėms rizikos sistemoms, jie turėtų įrodyti visas reikalingas sąlygas, tik kaltės prezumpcija būtų perkeliama operatoriams.

4. GAMINTOJO APSAUGA NUO VYSTYMO RIZIKOS

Net ir įrodžius visumą aplinkybių, nulemiančių gamintojo civilinę atsakomybę pagal Direktyva 85/374, tai dar nereiškia, jog jis bus atsakingas už gaminio padarytą žalą. Pagal Direktyvos 85/374 7 str., yra nustatytos 6 aplinkybės, kada gamintojas yra atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės. Pagrindinis dėmesys sutelktas į 7 str. e) punktą, pavadintą – „vystymosi rizikos apsauga“. Jis numato gamintojo apsaugą, jeigu trūkumo neleido pastebėti gaminio išleidimo į apyvartą metu egzistavęs mokslo ir technikos lygis. Šios taisyklės valstybės narės neprivalo perkelti į savo nacionalinius įstatymus. Vis dėlto vystymosi rizikos apsauga dažniausiai išlieka kaip gynybos priemonė gamintojams, tačiau su itin ribotu pritaikymu (Evaluation of Council Directive 85/374/EEC..., 2018, p. 23).

Gamintojo apsauga nuo įvairių technologijų vystymo rizikos apsaugo ne tik jį, bet ir platesnę inovacijų plėtrą Europos Sąjungoje. Tai yra viena iš priemonių, kuria inovacijų rizika perkeliama patiems vartotojams, tokiu būdu atspindint Direktyvos 85/374 bandymus užtikrinti galimybių įmonėms diegti inovacijas pusiausvyrą su vartotojų saugumu. Bendrovės, kurios užsiima inovatyvių produktų gamyba, susiduria su didesne rizika nei jų konkurentai, kurie gamina tradicinius produktus. Asmuo, kuris prisiima didesnę kiekį rizikos, visada patiria daugiau bylinėjimosi ar draudimo išlaidų. Todėl, jei gamintojai nėra apsaugomi nuo savo rizikingos veiklos, jie skiria mažiau lėšų inovacijų tyrimui ir plėtrai (angl. *R&D*), o perskirsto jas draudimo apsaugai arba pasirenka saugesnių produktų gamybą (Analysis of the Economic Impact..., 2002, p. 135). Direktyva 85/374, siekdama apsaugoti inovacijų plėtrą, nusprendė perkelti šių inovacijų riziką vartotojams. Tačiau tarp valstybių narių vieningos nuomonės dėl vystymo rizikos paskirstymo nėra: dalis jų perkelia Direktyvos 85/374 nuostatą į nacionalinius įstatymus, kitos tą daro ribotai, o likusios išvis neįtraukia į savo teisinę sistemą. Ši skirtinga valstybių narių praktika iki šiol nekėlė esminių problemų Europos Sąjungos vidaus rinkos integracijai dėl riboto apsaugos taikymo. Prognozuojama, kad 2022 m. visame pasaulyje dirbtinio intelekto sistemų pajamos rinkoje padidės 19,6% per metus iki 432,8 mlrd. USD (IDC Forecasts Companies to Increase..., 2022). Inovacijomis pagrįstos rinkos dalies spartus augimas sudarys sąlygas gamintojams vis dažniau išvengti atsakomybės, naudojantis vystymo rizikos apsauga. Svarbu išanalizuoti, ar tinkamas sprendimas palikti apsaugos galimybę gamintojams ir kitiems asmenims, plėtojantiems dirbtinio intelekto sistemas.

Kaip jau buvo aptarta darbe, autonominės, mašininio mokymusi paremtos, technologijos išleidimo į rinką metu įprastai nėra pilnai pabaigti produktai ar paslaugos. Jų esmė – savarankiškas mokymasis, tobulėjimas ir užsibrėžtų tikslų pasiekimas, tad jos yra

sunkiai/ribotai nuspėjamos. Defektas gali net neegzistuoti sistemos išleidimo metu, o atsirasti kaip jos veiklos rezultatas. Tačiau jau nustatyta, jog yra konkretūs asmenys, kurie, diegdami atnaujinimus ir kitais būdais, palaiko kontrolę sistemos atžvilgiu. Nors jie ir negali numatyti tam tikrų defektų ar trūkumų, jų kuriamos ir palaikomos sistemos yra paremtos būtent neapibrėžtumu. Ekspertų grupės nuomone, nėra tinkama suteikti gamintojui vystymo rizikos apsaugą, jeigu yra nuspėjama, kad gali atsirasti nenumatomi įvykiai (Liability for artificial intelligence..., 2018 p. 15). Su šia nuomone sutinka ir Teisės komisija bei BEUC. Atkreipus dėmesį į Rezoliucijos 2020 tekstą, šios operatoriaus atleidimo nuo atsakomybės sąlygos nėra, vietoj to yra smarkiai pabrėžiama, kad: <...> technologijos negali būti kuriamos aukojant naudotojų apsaugą nuo žalos, kurią gali sukelti dirbtinį intelektą naudojančios įtaisai ir sistemos (Europos Parlamento rezoliucija su rekomendacijomis..., 2020).

Gamintojų apsauga nuo vystymo rizikos, kaip atleidimo nuo civilinės atsakomybės sąlyga, neturėtų būti taikoma atvejais, kada žalą padaro neapibrėžtumu pagrįstos technologijos.

IŠVADOS

1. Siekiant tinkamai įvertinti poveikį civilinės atsakomybės taisyklėms, dirbtinis intelektas, siaurąja prasme, reiškia programine įranga grindžiama arba į techninę įrangą įrašoma sistema, kuri gebėdama imituoti žmogaus intelekto savybes, tam tikru autonomiškumo laipsniu, renka ir apdoroja informaciją, siekdama įvykdyti iš anksto apibrėžtus tikslus. Vienodus apibrėžimus turinčios technologijos bus pritaikomos skirtingo rizikingumo srityse, pvz.: transporto, pokalbių robotų ir gaminių saugos komponentų. Todėl dėmesys turėtų būti skiriamas ne tik pačiai technologijai, bet ir jos pritaikymui bei tikimybei, jog sukels nuostolius.
2. Direktyva 85/374, dirbtinio intelekto technologijų akivaizdoje, nepaskirstys rizikų tarp vartotojo ir gamintojo efektyviai bei teisingai. Išanalizavus mokslinį diskursą, problemos dėl kertinių Direktyvos 85/374 nuostatų kaip gaminio, gamintojo, netinkamos kokybės bei žalos yra absoliučiai pripažįstamos. Tačiau Direktyvos 85/374 atnaujinimas nebus pakankamas norint sėkmingai išspręsti dirbtiniu intelektu pagrįstų technologijų reguliavimo klausimą Europos Sąjungos lygmeniu. Programinės įrangos įtraukimas į gaminio sąvoką vertinamas kaip tinkama priemonė, tačiau dirbtinio intelekto sistemų reguliavimui nepakankama, jei kartu nėra atsižvelgiama į platų pritaikymą. Europos Sąjungos institucijų siūlomi teisės aktų projektai, kartu derinant Direktyvą 85/374, krypsta rizikos valdymo modeliais ir pritaikymu pagrįsto reguliavimo link.
3. Programinės įrangos, įskaitant dirbtinio intelekto sistemas, atnaujinamumo ir aptarnavimo ypatumai nulemia platesnį atsakingų asmenų skaičių negu gamintojo sąvoka Direktyvoje 85/374. Remiantis rizikos valdymo metodu, galima išskirti vidinės ir išorinės sistemų operatorius, kuriems būtų taikomos griežtosios ir bendrosios civilinės atsakomybės taisyklės, priklausomai nuo rizikos kategorijos. Dirbtinio intelekto sistemas dažniausiai kontroliuos abu operatoriai, todėl atsakomybės taikymo atvejais privaloma atsižvelgti į skirtingą profesionalumo laipsnį ir gebėjimą geriau numatyti bei valdyti riziką.
4. Kompleksinių ir neskaidrių dirbtinio intelekto sistemų sukeltos žalos atvejais neteisėtų veiksmų (dizaino defekto) ir priežastinio ryšio nustatymas vartotojams bus ypač sudėtingas. Defekto įrodinėjimo našta turėtų būti paskirstyta atvirkščiai, jei vartotojui kyla neproporcingų sunkumų ar išlaidų, susijusių su atitinkamo saugos lygio nustatymu, siekiant įrodyti, jog šis saugumo lygis nebuvo užtikrintas. Priežastinio ryšio įrodinėjimo našta turėtų išlikti nukentėjusiai šaliai, tačiau

technologijos turi būti užtikrinamos įrašymo priemonėmis. Atsakomybė už nedidelės rizikos dirbtinio intelekto sistemų padaromą žalą turėtų kilti tik tada, kai įrodoma kaltė, tačiau su tam tikromis sąlygomis, nustatant jos prezumpciją. Dėl dirbtinio intelekto sistemų autonomiškumo tikėtina, jog vartotojai dažniau susidurs su smulkaus pobūdžio žala, kuri nepateks į 500 EUR žemutinę ribą. Nematerialios žalos kompensavimo galimybės yra neharmonizuotos Europos Sąjungoje, todėl, norint suteikti vartotojams platesnę apsaugą, Komisija privalo atlikti gilią valstybių narių teisinių tradicijų, susijusių su nematerialios žalos kompensavimu, analizę. Gamintojų apsauga nuo vystymo rizikos, kaip atleidimo nuo civilinės atsakomybės sąlyga, neturėtų būti taikoma atvejais, kada žalą padaro neapibrėžtumu pagrįstos technologijos.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai

Europos Sąjungos teisės aktai

Tarybos 1985 m. liepos 25 d. direktyva 85/374/EBB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais, derinimo. OL L 210, p. 257.

Europos Parlamento ir Tarybos 1999 m. gegužės 10 d. direktyva 1999/34/EB iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 85/374/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais, suderinimo. OL L 141, p. 147.

Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. lapkričio 26 d. direktyva 2014/104/ES dėl tam tikrų taisyklių, kuriomis reglamentuojami pagal nacionalinę teisę nagrinėjami ieškiniai dėl žalos, patirtos dėl valstybių narių ir Europos Sąjungos konkurencijos teisės nuostatų pažeidimo, atlyginimo. OL L 349, p. 349.

Europos Parlamento ir Tarybos 2016 m. balandžio 27 d. reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas). OL L 119, p. 1.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*. 74-2262.

Lietuvos Respublikos produktų saugos įstatymo Nr. VIII-1206 pakeitimo įstatymas (2018). TAR, 18929.

Užsienio valstybių teisės aktai

Estijos Respublikos prievolių teisės aktas (2002). *Riigi Teataja*, 60, 374.

Prancūzijos civilinis kodeksas (1994) *Au bureau de la Jurisprudence generale*. KJV 444. 21804. A5 F73.

Vokietijos civilinis kodeksas (2002) *BGBI*. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738.

Specialioji literatūra

Knygos

Ambrašenė, D. et al. (2004). *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.

Agre, E. P. (1997). *Lessons learned in trying to reform AI. Social Science, Technical Systems, and Cooperative Work: Beyond the Great Divide*. Psychology Press.

Mikelėnas V. (1995). *Civilinės atsakomybės problemos: Lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia.

Mikelėnas, V., et al. (2003). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, šeštoji knyga, prievolių teisė, pirmas tomas*. Vilnius: Justitia.

Mizaras, V. (2009). *Civilinė teisė, bendroji dalis, vadovėlis*. Vilnius: Justitia.

Petram L. (2014). *The world's first stock exchange*. Columbia Business School.

Porter, M. (1985). *Competitive advantage : creating and sustaining superior performance*. Free Press; Collier Macmillan.

Russell, S. J. and Norvig, P., (2010). *Artificial Intelligence. A Modern Approach*. [interaktyvus]. Prentice Hall. Prieiga per internetą: <https://www.cin.ufpe.br/~tfl2/artificial-intelligence-modern-approach.9780131038059.25368.pdf> [žiūrėta 2022 m. sausio 30 d.].

Vaišvila, A. (2000). *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia.

Straipsniai elektroniniuose mokslo žurnaluose

Bathae, Y., (2018). The artificial intelligence black box and the failure of intent and causation. *Harvard Journal of Law & Technology*, 31, 2, p. 890-934. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://jolt.law.harvard.edu/assets/articlePDFs/v31/The-Artificial-Intelligence-Black-Box-and-the-Failure-of-Intent-and-Causation-Yavar-Bathae.pdf> [žiūrėta 2022 m. kovo 17 d.].

Jakutytė-Sungailienė, A. (2009). Turto samprata Lietuvos civilinėje teisėje. *Socialinių mokslų studijos*, 3(3), p. 213-227. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/handle/007/11235?show=full> [žiūrėta 2022 m. kovo 28 d.].

Ketokivi, M., ir Mahoney T. J. (2017). Transaction Cost Economics as a Theory of the Firm, Management, and Governance. *Oxford Research Encyclopedia of Business and Management*, 26. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190224851.013.6> [žiūrėta 2022 m. vasario 1 d.].

Liivak, T. (2018). Liability of a Manufacturer of Fully Autonomous and Connected Vehicles under the Product Liability Directive. *International Comparative Jurisprudence*, 4, 2, p. 178-189. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.13165/j.icj.2018.12.008> [žiūrėta 2022 m. kovo 28 d.].

Liivak, T. Lahe, J. (2018). Delictual Liability for Damage Caused by Fully Autonomous Vehicles: The Estonian Perspective. *Masaryk University Journal of Law and*

- Technology*, 12, 1, p. 49-73. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.5817/MUJLT2018-1-3> [žiūrėta 2022 m. kovo 28 d.].
- Pütz, F., et al. (2018). Reasonable, Adequate and Efficient Allocation of Liability Costs for Automated Vehicles: A Case Study of the German Liability and Insurance Framework. *European Journal of Risk Regulation*, 9(3), p. 548-563. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://doi:10.1017/err.2018.35> [žiūrėta 2022 m. kovo 29 d.].
- Totschnig, W. (2020). Fully Autonomous AI. *Science and Engineering Ethics*, 26, p. 2473-2485. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/s11948-020-00243-z> [žiūrėta 2022 m. vasario 13 d.].
- Wang, H., M., C., and Zhou, L. (2009). A Brief Review of Machine Learning and Its Application. *International Conference on Information Engineering and Computer Science*, p. 1-4. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://doi:10.1109/ICIECS.2009.5362936>. [žiūrėta 2022 m. vasario 15 d.].
- Zech, H. (2021). Liability for AI: public policy considerations. *ERA Forum*, 22(1), p. 147-158. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/s12027-020-00648-0> [žiūrėta 2022 m. kovo 29 d.].

Žodynai (enciklopedijos)

- Langenscheidt. *Produkthaftung*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.linguee.com/english-german/translation/product+liability.html> [žiūrėta 2022 m. vasario 7d.].
- Lietuvių kalbos institutas. *Lietuvių kalbos žodynas*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/?zodis=dirbtinis&id=06048740000> [žiūrėta 2022 m. sausio 30 d.].
- Lietuvių kalbos institutas. *Lietuvių kalbos žodynas*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/?zodis=intelektas&id=13017990000> [žiūrėta 2022 m. sausio 30 d.].
- Linguee. *Responsabilité du fait des produits défectueux*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.linguee.com/frenchenglish/translation/responsabilit%C3%A9+du+fait+des+produits+d%C3%A9fectueux.html> [žiūrėta 2022 m. vasario 7 d.].
- Merriam Webster. *Artificial Intelligence*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/artificial%20intelligence> [žiūrėta 2022 m. sausio 30 d.].
- Merriam Webster. *Autonomy*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.merriamwebster.com/dictionary/autonomy#:~:text=Definition%20of%20autonomy,3%20%3A%20a%20self%2Dgoverning%20state> [žiūrėta 2022 m. vasario 5 d.].

Priberam dicionario. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://dicionario.priberam.org/intelig%C3%A2ncia%20artificial> [žiūrėta 2022 m. sausio 30 d.].

Zinkevičius, Z., et al. (2003) *Visuotinė lietuvių enciklopedija, ketvirtas tomas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Zinkevičius, Z., et al. (2003) *Visuotinė lietuvių enciklopedija, keturioliktas tomas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Teismų praktika

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika

Dutruieux and Caisse primaire d'assurance maladie du Jura [ESTT], Nr. C-495/10, [2011-12-11] ECLI:EU:C:2011:869.

Lietuvos Respublikos teismų praktika

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismo. 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios* 01/04.

Prancūzijos Respublikos teismų praktika

Prancūzijos Aukščiausiasis Teismo 1954 m. lapkričio 24 d. sprendimas. 54-07.171.

Kiti šaltiniai

Organizacijų ir institucijų dokumentai

BEUC (2022). *Adapting civil liability rules to the new digital technologies*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2022-002_response_to_public_consultation_on_pld_and_civil_liability_for_ai.pdf [žiūrėta 2022 vasario 25 d.].

European Commission (2004). *Analysis of the Economic Impact of the Development Risk Clause as provided by Directive 85/374/EEC on Liability for Defective Products - Final Report*. Publications Office. [interaktyvus]. Prieiga per internetą <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/7104?locale=en> [žiūrėta 2022 m. vasario 18 d.].

European Commission, Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs (2018). *Evaluation of Council Directive 85/374/EEC on the approximation of laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products, final report*. Publications Office. [interaktyvus]. Prieiga per internetą <https://data.europa.eu/doi/10.2873/477640> [žiūrėta 2022 m. sausio 25 d.].

European Commission (2018). *Commission staff working document Evaluation of Council Directive 85/374/EEC of 25 July 1985 on the approximation of the laws, regulations*

- and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products.* [interaktyvus]. Publications Office. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018SC0157&from=EN> [žiūrėta 2022 m. vasario 15 d.].
- Europos Komisija (2018). *Komisijos komunikatas dėl dirbtinio intelekto COM/2018/237 final.* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX%3A52018DC0237> [žiūrėta 2022 m. sausio 25 d.].
- Europos Komisija (2018). *Komisijos ataskaita dėl Tarybos direktyvos dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais, derinimo (85/374/EEB) Taikymo COM(2018) 246 final.* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0246&from=NL> [žiūrėta 2022 m. sausio 25 d.].
- Europos Komisija (2020). *Komisijos komunikatas Europos parlamentui, tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui Europos skaitmeninė darbotvarkė.* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC0245R\(01\)&from=LT](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC0245R(01)&from=LT) [žiūrėta 2022 m. vasario 9 d.].
- Europos Komisija, Teisingumo ir vartotojų reikalų generalinis direktoratas (2019). *Liability for artificial intelligence and other emerging digital technologies,* Publications Office [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1c5e30be-1197-11ea-8c1f-01aa75ed71a1/language-en> [žiūrėta 2022 m. sausio 29 d.].
- Europos Parlamentas (2015). Rezoliucija su rekomendacijomis *Komisijai dėl robotikai taikomų civilinės teisės nuostatų (2015/2103(INL))* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_LT.html [žiūrėta 2022 m. vasario 1d.].
- Europos Parlamentas, teisės reikalų komisija (2020) *Artificial Intelligence and Civil Liability.* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/621926/IPOL_STU\(2020\)621926_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/621926/IPOL_STU(2020)621926_EN.pdf) [žiūrėta 2022 m. sausio 28 d.].
- Europos Parlamento vidaus rinkos ir vartotojų apsaugos komitetas (2019). *Analysis: Contribution to Growth: Free Movements of Goods Delivering Economic Benefits for Citizens and Businesses.* [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2019/631063/IPOL_IDA\(2019\)631063_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2019/631063/IPOL_IDA(2019)631063_EN.pdf). [žiūrėta 2022 m. sausio 29 d.].

European Parliament (2021). *Competition Policy*. Prieiga per internetą: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_2.6.12.pdf. [žiūrėta 2022 m. sausio 29 d.].

Europos teisės institutas (2021). *Guiding Principles for Updating the Product Liability Directive for the Digital Age*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Guiding_Principles_for_Updating_the_PLD_for_the_Digital_Age.pdf [žiūrėta 2022 m. sausio 31 d.].

International Data Corporation (2022). *IDC Forecasts Companies to Increase Spend on AI Solutions by 19.6% in 2022*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.idc.com/getdoc.jsp?containerId=prUS48881422#:~:text=15%20Feb%202022-.IDC%20Forecasts%20Companies%20to%20Increase%20Spend,Solutions%20by%2019.6%25%20in%202022> [žiūrėta 2022 m. kovo 9 d.].

Lietuvos Respublikos Ekonomikos ir inovacijų ministerija (2018). *Lietuvos dirbtinio intelekto strategija*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/DI_strategija_LT_koreguota.pdf [žiūrėta 2022 m. sausio 26 d.].

US Department of State, Bureau of democracy, human rights, and labor (2020). *Country Reports on Human Rights Practices: Saudi Arabia*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.state.gov/reports/2020-country-reports-on-human-rights-practices/saudi-arabia/#:~:text=Significant%20human%20rights%20issues%20included,arbitrary%20arrest%20and%20detention%3B%20political> [žiūrėta 2022 m. vasario 1 d.].

Kiti elektroniniai dokumentai

Hausmann, R., Domínguez, J. (2020). *Knowledge, Technology and Complexity in Economic Growth*. Harvard University. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://rcc.harvard.edu/knowledge-technology-and-complexity-economic-growth> [žiūrėta 2022 m. sausio 25 d.].

Microsoft (2022). *Windows 10 release information*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://docs.microsoft.com/en-us/windows/release-health/release-information> [žiūrėta 2022 m. vasario 2 d.].

- Reynolds, E. (2018). *The agony of Sophia, the world's first robot citizen condemned to a lifeless career in marketing*. Wired. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.wired.co.uk/article/sophia-robot-citizen-womens-rights-detriot-become-human-hanson-robotics> [žiūrėta 2022 m. vasario 1 d.].
- Richard. L. (2020). *Künstliche Intelligenz*. Gabler Wirtschaftslexikon. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://wirtschaftslexikon.gabler.de/definition/kuenstliche-intelligenz-ki-40285> [žiūrėta 2022 m. sausio 30 d.].
- Smith, C. (2006). *The History of Artificial Intelligence*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://courses.cs.washington.edu/courses/csep590/06au/projects/history-ai.pdf> [žiūrėta 2022 m. sausio 30 d.].

Kita praktinė medžiaga

- Friedman, M. (1980). CBS televizijos programa. *Free to Choose*. Jungtinės Amerikos Valstijos.

SANTRAUKA

Atsakomybė už žalą padarytą nekokybišku dirbtiniu intelektu (Direktyvos 85/374 kontekste)

Žygimantas Černevičius

Dirbtinio intelekto sistemų taikymas skverbiasi per beveik visas gyvenimo sritis. Autonomiškos ir mašininio mokymusi pagrįstos technologijos vis plačiau taikomos kasdienius poreikius aptarnaujančiuose gaminiuose ir paslaugose. Tačiau šių technologijų plėtra kelia iššūkius egzistuojančiai Europos Sąjungos teisinei sistemai. Šiame darbe pagrindinis nagrinėjamas klausimas – ar griežtosios civilinės atsakomybės režimas už žalą, padarytą nekokybiškais gaminiais, teisingai ir efektyviai paskirsto rizikas tarp vartotojo ir gamintojo, kai gaminyje yra susietas su dirbtinio intelekto sistemomis.

Pirmoji darbo dalis trumpai pristato Direktyvą 85/374 ir analizuoja jos tikslus. Išskiriami esminiai iššūkiai, su kuriais susidurs kertinės Direktyvos 85/374 nuostatos naujų technologijų akivaizdoje. Glaustai pristatomos Direktyvos 85/374 atnaujinimo pastangos ir kitos dirbtinio intelekto reguliavimo iniciatyvos.

Antra dalis skirta gamintojų griežtosios civilinės atsakomybės režimo formavimosi ir teisinių santykių analizei. Toliau remiantis skirtingomis mokslo sritimis atskleidžiama dirbtinio intelekto apibrėžimo problematika. Nagrinėjamas jo plačiausiai pripažintas suvokimas, poaibiai ir veikimo būdas. Vertinamos skirtingos dirbtinio intelekto sistemų reguliavimo iniciatyvos ir nustatomi už technologijų žalą atsakingi asmenys.

Trečiojoje dalyje tiriamos civilinės atsakomybės už žalą, padarytą nekokybišku dirbtiniu intelektu, sąlygos. Atsižvelgiant į Direktyvos 85/374 pasenusių sąvokų keliamus iššūkius, teikiami pasiūlymai, kaip visos sąlygos ir jų įrodinėjimas turėtų būti keičiamas, jog užtikrintų harmoningą balansą tarp vartotojų ir už dirbtinio intelekto sistemas atsakingų asmenų.

Galiausiai analizuojama viena iš pagrindinių gamintojų atleidimo nuo civilinės atsakomybės sąlygų, inovatyvumu ir nenusipėjamumu pagrįstų technologijų akivaizdoje.

SUMMARY

Liability for Damage Caused by Artificial Intelligence of Poor Quality (in the Context of Directive 85/374)

Žygimantas Černevičius

The application of artificial intelligence systems permeates almost all areas of life. Autonomous and machine-learning-based technologies are increasingly being used in products and services that meet everyday needs. However, the development of these technologies poses challenges to the existing legal framework in the European Union. The main issue addressed in this paper is whether the strict civil liability regime for damage caused by defective products fairly and effectively distributes the risks between the consumer and the manufacturer when the product is associated with artificial intelligence systems.

The first part of the paper briefly presents Directive 85/374 and analyses its objectives. It identifies challenges that the key provisions of Directive 85/374 will confront in the face of new technologies. Efforts to modernize Directive 85/374 and other initiatives to regulate artificial intelligence are outlined.

The second part is devoted to the analysis of the formation and legal relations of the strict civil liability regime of producers. Further, based on different fields of science, the problem of defining artificial intelligence is revealed. Its most widely accepted perception, subset and mode of actions are examined. Different initiatives for the regulation of artificial intelligence systems are assessed and those responsible for damage caused by the technology are identified.

The third part examines the conditions of civil liability for damage caused by artificial intelligence of poor quality. In view of the challenges posed by the outdated concepts in Directive 85/374, the conditions and their proof should be modified to ensure a harmonious balance between consumers and those responsible for artificial intelligence systems.

Finally, one of the key conditions for the exemption of manufacturers from civil liability in the face of technologies, based on innovation and unpredictability, is analysed.